

La petjada comercial del quàquer anglès Edward Gayner al Port de la Selva (1790-1796), i l'enfrontament amb els interessos del monestir de Sant Pere de Rodes

I. Introducció

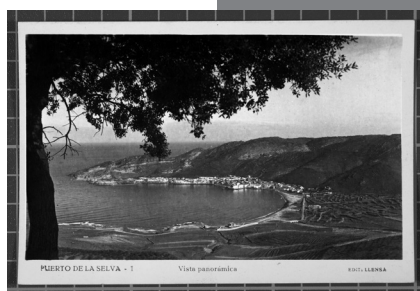
Fa més de vint-i-cinc anys en el transcurs d'una recerca de doctorat inconclusa vaig topar-me amb un personatge que em va cridar molt l'atenció. Resultava sorprenent la presència d'un comerciant anglès al Port de la Selva de finals del s. XVIII. Vaig recopilar força material del seu pas per aquesta contrada, però en aquell moment la manca de repositoris digitals va fer que no pogués anar més enllà en la contextualització del personatge. Atès el seu enfrontament amb el monestir de Sant Pere de Rodes, escenari d'aquestes 20es Trobades Culturals Pirinenques, és el moment escaient per donar a conèixer la fascinant trajectòria d'un home del qual ja s'havia escrit quelcom en episodis d'altres coordenades cronològiques i geogràfiques.

El Port de la Selva va assolir la independència municipal el 1787. El rei Carles III va concedir una reial cèdula, per la qual el Port de la Selva es va convertir en vila reial. Els seus anhels d'independència sorgiren com a conseqüència del creixement econòmic i demogràfic que va experimentar el Port de la Selva al llarg del s. XVIII. Fins aleshores, tan sols era un petit nucli d'algunes barraques que utilitzaven, principalment, els pescadors de la Selva de Mar. Aquest augment de la població va venir motivat, bàsicament, per l'expansió dels sectors de la pesca i del comerç marítim. A partir del s. XVIII, la vila coneix una etapa de prosperitat, fruit de l'expansió dels sectors abans esmentats, juntament amb la importància que assoleixen durant aquests temps el conreu de la vinya, que ocupava una gran extensió de terreny, i l'olivar. Les exportacions de vi i oli a França i Itàlia són destacades, però també hi ha evidències de tràfecs més enllà.

David Moré Aguirre,
historiador i arxiver,
Centre d'Estudis
Tossencs

Panoràmica de la
badia del Port de la
Selva. Foto Llensa.
CRDI

Edward Gayner no consta en la relació del veïnat del Port de la Selva de l'11 de setembre de 1787.¹ Ens hi apareix per primera vegada el 1790 i sabem que en marxa el 1796, sis anys durant els quals va tenir un paper principal en el tràfec econòmic del Port de la Selva. Per la documentació localitzada coneixíem que era de Bristol, una ciutat portuària del sudoest d'Anglaterra, a l'època la segona més important del país, i que treballava per a la companyia Ireland & Wright d'aquesta localitat.

La seva destacada i singular presència va impulsar a cercar possibles referències bibliogràfiques del seu pas per la contrada o d'altres que poguessin ajudar a contextualitzar el personatge. I certament, així ha estat. D'una banda, es coneixia la seva presència a Roses entre 1803 i 1808, actuant com a proveïdor de l'armada anglesa en un context d'enfrontament bèl·lic europeu.² I de l'altra, s'havia publicat sobre la seva estada a Menorca on va morir. Una connexió podia establir-se entre els dos períodes: la de la coneixença amb el famós almirall Nelson, a partir d'un article publicat fa gairebé un segle,³ i amb noves i importants aportacions en un altre article aparegut a la mateixa publicació, però setanta anys més tard.⁴

II- El personatge

El prestigiós historiador naval britànic Justin Reay va tenir constància el 2004 de la presència d'Edward Gayner a Roses gràcies a una petició d'informació d'un historiador català. Reay no en sabia res, però va iniciar una recerca que ens aporta unes dades que resulten molt aclaridores per a la seva biografia.

Va néixer a Bristol el 1764. Era el fill petit d'una família de comerciants de classe mitjana que professaven la religió quàquera, un grup cristià sorgit a Anglaterra a mitjans s. xvii, que posa èmfasi en la guia de l'Esperit Sant, que refusa els rituals externs i l'existència de jerarquies eclesiàstiques, i que té una llarga tradició d'activisme per la pau i en contra de la guerra. Van arribar a assolir una notable influència, fruit de la qual fou la creació d'una de les tretze colònies americanes fundacionals i el seu domini sobre d'altres en diversos períodes.

El seu pare era un corredor que venia carregaments d'arròs, sucre, i tints; i la mare provenia d'una altra família quàquera que introduí al país la producció mecanitzada de la xocolata. A la dècada dels vuitanta del s. xviii s'establí a França introduint-se en el negoci de la comercialització de vins. El 1790 se'l situa a Montpeller, centre neuràlgic per a l'exportació del vi del migdia francès a Anglaterra, una ciutat on tan sols dos anys abans, el 1788, també havia arrelat una petita comunitat quàquera. Reay cita una carta de la seva col·lecció datada de l'abril de 1791 de George Guille a Gayner, gràcies a la qual sabem dels seus tractes comercials amb la societat Guernsey Gregory & Guille establerta a Barcelona. Reay diu haver trobat indicis d'un anhelat retorn a Anglaterra que res fa pensar es produís mai. Documenta com va esdevenir soci de dues cases comercials de Bristol, la Ames, Wright, Clayfield and Co, comerciants de sucre; i la Wright, Clayfield and Co., importadors de vi, societats que segons Reay es van reformar sense Gayner el 1809, tot i el manteniment dels tractes comercials entre ambdós. L'historiador naval britànic diu que poc després de l'abril de 1791 Gayner marxà a l'Alta Cerdanya, concretament a Montlluís. I afegeix:

"En esclatar la Guerra Revolucionària Francesa el 1793, les forces espanyoles capturaren Montlluís, i Edward marxà a la Selva [de Mar], població a l'altra banda de la frontera. El 1803 Gayner estava ben establert a Roses, on comerciava amb el vi local, el brandy francès i espanyol, i també amb la mel que exportava a Anglaterra. S'havia convertit en negociant, comerciant internacionalment en el seu propi nom, amb socis comercials a Roses i agents fins a Andalusia." Com veiem aquí, aquest autor ens llança una breu referència que situa el nostre personatge a la Selva de Mar el 1793. En el present article aportem documentació, que hi testimonia la seva presència almenys des de 1790, tres anys abans de l'apunt de Reay. Del què hauria fet al nord del Cap de Creus, no en dona cap notícia, mentre que nosaltres ens hi endinsarem amb detall.

Reay aporta força informació de l'estada de Gayner a Roses, una plaça forta marinera d'estratègica situació en el context geopolític de l'època, situada a mig camí de Toló i Barcelona, amb un port arrecerat dels vents del nord, la presència d'una imponent ciutadella i una fortalesa com el castell de la Trinitat situada en un promontori que domina l'accés al mar, ben comunicada amb la plana interior, i amb importants recursos pesquers i agrícoles. El port de Roses va esdevenir una de les principals estacions proveïdores de queviures per als navilis de l'armada britànica que durant dos anys (1803-1805) van mantenir un bloqueig del port de Toló, seu principal de la marina de guerra francesa, i està documentada la presència dels vaixells de l'almirall Nelson per avituallar-se a Roses. Reay situa el juliol de 1803 com la data en la qual Nelson i Gayner s'haurien conegut. "Diverses de les cartes de Nelson esmenten a Gayner com l'intermediari de confiança, i les seves ordres freqüentment requereixen que els comandants de fragata apleguin cartes i documents oficials a Roses."

L'abril de 1804 un dels grans vaixells de proveïment, l'*Hindostan*, va naufragar a vint brases de Roses.⁵ Gayner vetllà perquè la tripulació rescatada fos allotjada i alimentada a Roses, i contractà bussos napolitans per salvar el possible de la seva càrrega. Per suggeriment d'Horatio Nelson, a finals de 1804, consta com l'almirallat atorgà a Gayner una copa de plata valorada en 100 guinees, que podria ser l'element catalogat com "una urna labrada" entre les propietats de Gayner heretades pel seu soci comercial català a Menorca. Reay apunta que la concessió d'aquest valuós gerro respondria a la prestació de molts altres serveis a la Gran Bretanya. I a banda dels queviures, cita la tramesa de periòdics en francès i castellà amb informacions de moviments de vaixells, que podien aportar informació d'importància estratègica de caràcter militar, i afegeix:

El 5 d'octubre de 1804 l'emboscada d'una flota del tresor espanyola per part d'una esquadra britànica davant del Ferrol, obligà Espanya a unir-se als francesos. La notícia de l'acció arribà a Catalunya un mes més tard, i la carta de Gayner a Nelson del 5 de novembre, escrita apressadament, esmenta informes de l'incident, que considera improbable. Aquesta és la darrera carta coneguda de Gayner a Nelson. Espanya no declarà la guerra a la Gran Bretanya fins el desembre de 1804, però abans de finals de novembre, Nelson va saber pels comandants de la seva fragata que els seus vaixells no podien desembarcar a Roses, i que quelcom no anava bé amb els seus contactes en terra. Gayner havia estat empresonat acusat d'espionatge i empresonat a la Ciutadella. No sabem res sobre l'empresonament del

comerciant, però és possible que fos posat en llibertat abans de l'aixecament espanyol del maig de 1808 [sic març, motí d'Aranjuez], segurament havia sortit de Roses abans del setge de l'armada de la Catalunya francesa l'hivern de 1808, quan la Royal Navy ajudà en la defensa de ciutat.

És llavors que la trajectòria vital d'Edward Gayner fa un salt territorial fins a l'illa de Menorca. Allí s'establí en una gran residència al port de Maó, i operà a través de diversos magatzems al seu barri comercial, comprant i venent carregaments de vi, blat i oli d'oliva. Quan va finalitzar la Guerra del Francès tornà a comerciar amb Roses, arribant a esdevenir –segons afirma l'historiador anglès– el major exportador de vi del nord de Catalunya. Fos com fos, el respecte per la seva figura li valgué el reconeixement de l'atorgament de la distinció de vicecònsol britànic a finals de la dècada de 1830. De 1840 data un informe que Gayner va enviar directament al vescomte Palmerston, sobre la creixent influència francesa a les illes Balears durant la carrera armamentística naval anglofrancesa d'aquella dècada. La mort li arribà al port de Maó el gener de 1846, als 81 anys, i les seves restes foren enterrades al cementiri anglès situat a la riba septentrional de la rada del port de Maó, on encara avui podem trobar la seva tomba, amb una làpida on llegim molt desgastat que fou un "virtuós quàquer".⁶

El cementiri dels anglesos a Maó (Menorca). Foto Josep Maria Fe

Tomba d'Edward Gayner al cementiri dels anglesos. Foto Bearded Graver (www.familysearch.org)

Respecte les dades biogràfiques de Gayner, feta la corresponent recerca al portal familysearch.org, nosaltres hem pogut completar la següent informació: Certament, va néixer a Bristol el 26 de febrer de 1764 i va morir a Maó el 3 de gener de 1846, on està enterrat al cementiri angloamericà. Era el fill petit de William Gayner (26/11/1721-16/7/1798), casat a Bristol el 3/5/1740 amb Mabel Mace Fry (18/8/1721-12/4/1779). I era net per part de pare de John Gayner (Thornbury, 17/12/1682-29/8/1719), i de Hannah Boye (Tytherington, 1686-Thornbury, 29/3/1738).

III- A Menorca: llegenda i realitat

La llegenda menorquina de Gayner diu que hauria estat ajudant de cambra i amic de Nelson i, que fins i tot, Nelson hauria mort als seus braços a la coberta del *Victory* el 21 d'octubre de 1805 en el transcurs de la famosa batalla de Trafalgar. Tanmateix, aquest episodi és un relat fals, tot i que les relacions comercials i els contactes entre ambdós són un fet.

El 1928 Santiago Masferrer aportà la primera referència bibliogràfica sobre Gayner vinculant-lo a la figura de l'almirall Nelson: "Mister Gayner Fry, a los pocos días del terrible combate recogió la mayor parte de los objetos familiares del gran Almirante, por quien sentía verdadero fanatismo, y luego buscó un refugio donde terminar sus días rindiendo culto a la memoria de su glorioso señor y dueño. Escogió, como lugar de retiro, la isla de Mahón, en cuya capital vivió, casi cenobíticamente, hasta la noche del 3 de enero de 1846, fecha en que pagó, a su vez, el tributo a la ley fatal." En una nota a peu de pàgina Francesc Hernández Sanz documenta una estada de Nelson a l'illa el 12 d'octubre de 1799,⁷ i afegeix:

Por este tiempo, pues, fue cuando Mr. Edward Gayner Fry, llegó a Mahón por primera vez acompañando a lord Nelson, en calidad de Ayuda de Cámara. Una vez en Mahón quedó encantado de su hermoso puerto adquiriendo cuatro vistas del mismo, acuarelas seguramente originales de uno de los hermanos Chiesa, pintores italianos aquí establecidos pinturas que, al llegar a Inglaterra después de la trágica muerte del gran Almirante, regaló a su hermana Ana, residente en Westbury upon Frym (condado de Gloucester), según se desprende del testamento otorgado por éste en 24 de noviembre de 1825. Una copia del mismo, junto con otros documentos privados de Mr. Gayner y de la familia Catalán, en cuya casa vivió y murió, se conserva en mi poder por donación de doña Práxedes Llambias, vda. de Catalán, tía abuela, por línea materna, de mi esposa. Por lo que se desprende del testamento de Mr. Gayner, cuya copia tengo a la vista, nació en Bristol antes del 1775 y llegaría a esta Ciudad [Maó], con el objeto de establecerse en ella, allá por los años 1808 o 1809.⁸

Seria correcte situar Gayner a Menorca el 1799 al costat de Nelson? Les nostres dades situen el quàquer al Port de la Selva del 1790 al 1796, i a Roses a partir de 1803. Així doncs, possible, sí; verdader, nosaltres no estem en condicions d'assegurar-ho ni de desmentir-ho, com veurem tot seguit.

Masferrer deia que entre els objectes de Nelson conservats per Gayner, hi hauria un bastó de companya, a partir de l'existència del qual basteix el seu article del 1928. En aquella data, l'objecte en qüestió, i per raó d'herència des de 1908, es trobava a Barcelona, en mans de l'escriptor, musicòleg i crític musical Marc Jesús Bertran Tintoré (Barcelona, 1872-1934), fundador i conservador del Museu del Teatre de Barcelona.⁹ Es tractava d'una vara de color ocre amb un puny dotat d'un cilindre de plata, on s'hi llegia una inscripció gravada al·lusiva al seu propietari. L'atuell es descomponia en set parts, el detall de les quals el lector podrà consultar a l'article de 1928.¹⁰ Ens interessa aturar-nos en l'explicació de com havia arribat al seu poder. Masferrer cita un document autògraf del pare de Bertran, el Dr. Eduardo Bertrán Rubio, escrit l'1 de maig de 1908, que diu:

Don Juan Catalán, de Mahón, era un antiguo amigo de la familia Bertrán-Tintoré, y casi emparentado con ella, pues estaba casado con una hermana de la mujer de mi tío Pablo Bertrán y Pastor.¹¹

Don Juan Catalán, de humilde procedencia,¹² era un hombre de talento cultivado (sobre todo en asuntos comerciales y administrativos) y de una probidad y exquisitez de trato que lo hacían agradable y apreciable. Debía, en gran parte, su educación intelectual a una aplicación perseverante y a una seriedad de carácter muy notable... además de los buenos oficios y protección de un tal mister Gayner, a cuyo servicio entró de muchacho, y de quien fué merecidamente ganándose el aprecio y la confianza, hasta desempeñar junto a él funciones de secretario, o cosa así. Este tal mister Gayner [...] era un señor inglés que en el primer tercio del pasado siglo habíase retirado a vivir tranquilamente a Mahón. Era hombre instruído, acomodado, y casi puede decirse que rico, con relación al tipo de las fortunas que entonces dominaban en la isla. Había sido ayuda de cámara de Lord Nelson, y con este motivo poseía del célebre Almirante una porción de objetos y recuerdos; unos que había recibido como legado, y otros como donativos en vida del Almirante. Ahora bien; el amigo Catalán poseía bastantes de los muebles y objetos de Nelson que habían pasado a ser propiedad de mister Gayner, ya que este señor habíalos dado a su protegido o legádoselos a su muerte. Ya hombre casado y con familia, don Juan Catalán encontró colocación en Barcelona, gracias a la buena amistad y protección de los señores Plandolit, Tintoré y otros. Y, primero en casa de don Nonito Plandolit, y después en el Lloyd Catalán (fundado y dirigido por mi tío-suegro Don Pablo M. Tintoré y Pastor) vivió aquí bastantes años y aquí murió.... Como amigo y como médico, había asistido yo diferentes veces a los Catalán, y el hijo mayor, Eduardo Catalán Llabías, me había enseñado varios de los objetos o curiosidades que en la familia se conservaban como reliquias de Nelson, procedentes de donativos de mister Gayner; y recuerdo entre otros, un clave muy interesante desde el punto de vista arqueológico (que acaso hubiese pertenecido a Misiss Hamilton), una urna de plata labrada (que fue regalada a don Nonito Plandolit) y el célebre bastón-brújula-catalejo-tintero, que me lo dió como recuerdo mi amigo Eduardo Catalán, pues tanto él como su padre me sabían algo aficionado a coleccionar objetos más o menos antiguos y de interés histórico; y creían hacerme un verdadero obsequio haciéndome donación de un bastón acerca de cuya procedencia no cabía la menor duda; y así lo recibí, en efecto, y así lo he conservado desde entonces, teniéndolo en mucho aprecio como doble recuerdo histórico de Nelson y cariñoso y delicado de mis desgraciados y bonísimos amigos los señores Catalán. Y como, ya viejo, me dí a pensar que a nadie podía legarlo mejor que a mi hijo Marcos Jesús (que también tiene sus pujos de coleccionista) a él se lo dí el día de su santo, 25 de abril. Después me ha pedido alguna noticia acerca del modo como ha llegado el bastón a mis manos; y no hallo mejor modo de complacerle que apuntarle aquí los datos que dejo consignados, los cuales acaso podrían ampliarse preguntando a algún amigo de Mahón por el susodicho mister Gayner. Todavía creo que existe la 'Casa del Inglés'.

L'objecte de veneració va ser exposat temporalment el 1919 a Londres, des d'on el seu propietari va rebre dues ofertes de compra que li van fer arribar esposes de destacats militars britànics de la I Guerra Mundial, que Bertran va refusar. Masferrer cita una intervenció de l'escriptor i periodista Miquel dels Sants Oliver Tolrà (Campanet, Mallorca, 1864-Barcelona, 1920) per corroborar l'ascendència de Gayner en l'afer, el qual els envià còpia del seu testament atorgat el 30 de desembre de 1845 davant del notari maonès Pere Pons Mercadal, l'original del qual es trobava a l'arxiu de protocols de Maó, i una transcripció del qual s'acompanya en aquell article.

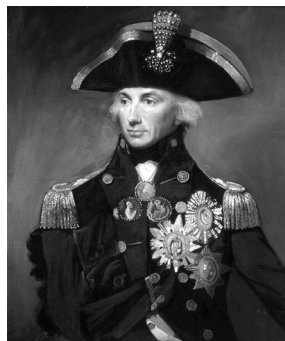
En aquest document notarial, Gayner hi consta com a comerciant, solter, i natural de Bristol, resident des de feia trenta-sis anys a Maó. Va nomenar marmessors a Juan Catalán i al cònsol britànic de Menorca en aquella data, i va establir diverses deixes testamentàries: a nebots i nebodes, descendents de la seva germana Maria, casada amb

el també quàquer dublinès William Robinson, a qui va deixar diverses propietats a Bristol, i va establir diverses quantitats monetàries per a criats i altres familiars, com el cosí John Gayner de Bristol, i la donació d'un magatzem a la marina del port de Maó (a es Castell) a William Wright, amb qui es desconeix si hi havia vincle de parentiu, alhora que va instituir hereu universal dels seus béns a l'esmentat Juan Catalán de Escofet "a sus libres voluntades".

L'hereu de Gayner, malgrat haver nascut a Barcelona, presentava un segon cognom d'ascendència clarament cadaquesenca, per la qual cosa vam fer una incursió en els llibres sacramentals d'aquesta parròquia. I, efectivament, ens hi va aparèixer el casament dels pares, el 6 de gener de 1789. El pare, Josep Català Roquer, hi consta com a jove credencier, «vulgo tauler», de la Porta de l'Àngel de Barcelona, fill de Josep Català, difunt, administrador de

rendes generals de dita ciutat de Barcelona, i d'Ignàsia Roquer, vivent. I la mare, Anna Escofet Clapés, nascuda a Cadaqués el 8 de gener de 1763,¹³ era filla del Dr. en medicina Francisco Escofet Novellas, de Cadaqués, vivent, i de Margarida Clapés Feliu, difunta. Els avis paterns de l'esposa eren Francisco Escofet, botiguer, de Cadaqués, i Gertrudis Novellas. En aquell matrimoni va actuar de testimoni Juan Caballero, tauler de Cadaqués; i l'oficiant fou el Rvnt. Antoni Escofet, prevere i beneficiat de Cadaqués. Ben segur que la coneixença i amistat de Gayner amb la família Catalán (en realitat Català), provenia dels temps de l'estada del quàquer al Port de la Selva, en temps del naixement de Joan Català Escofet, a qui poc després s'hauria castellanitzat el cognom. Aquest fet, demostra la importància dels vincles travats per Gayner en aquells anys d'estada a l'Empordà.

En un documentat i rigorós article, Donaldson, després de desmitificar l'estada a Maó de lady Hamilton –dona casada de l'alta societat amb qui Nelson hauria tingut un afer amorós– en companyia de Nelson, episodi que forma part del mite de la seva presència a l'illa; dona credibilitat al vincle de Gayner i Nelson. Desmenteix que el nostre home fos membre de la seva tripulació, ni majordom ni el seu ajudant de cambra quan va morir a la batalla de Trafalgar, però apunta a la coneixença entre ambdós abans de l'establiment del quàquer a Menorca. "De los primeros cuarenta años de la vida de Edward Gayner sólo se sabe lo que él reveló en dos cartas que dirigió a su primo, John Gayner, de Filton, en el condado de Gloucester. En la primera, escrita el 13 de julio de 1791 desde Mont-Louis, un pueblo francés de los Pirineos orientales, no lejos de la frontera española con Puigcerdà, explicó que había ido a parar allí, en parte, impulsado por su curiosidad y, en parte, persuadido por unos amigos de que aprovechase el excelente ambiente para conseguir una mejoría en su salud. El ambiente debió de haberle sentado bien (Mont-Louis está a 1.600 metros de altitud), porque su segunda carta, del 2 de abril de 1792, señalaba que había permanecido en Mont-Louis después de escribir su primera carta, hacía nueve meses. Pero, aparte consideraciones de salud, es difícil comprender lo que

Retrat de l'almirall Nelson, obra de Lemuel Francis Abbott (1799).
National Maritime Museum

le había retenido tanto tiempo en un sitio tan aislado y poco propicio para los negocios –a no ser que, dada su proximidad con la frontera franco-española, se hubiese metido en el tráfico de contrabando”.¹⁴ Donaldson analitza el contingut d’aquelles cartes i les contextualitza en el tràfec polític de la França d’aquell moment, immersa en una convulsa espiral revolucionària. Assenyala per al personatge una educació bastant erudita, i destaca –per alguns comentaris que testimonien visions de la situació política del moment– el seu anhel que la constitució civil del clergat introduïda a França el 1790 “hiriera de una manera irreparable la religión del Papa”.¹⁵

Donaldson prossegueix: “No se sabe nada de las actividades de Edward Gayner después de escribir su segunda carta, en 1792, hasta que volvió a aparecer en España, en 1803, pero la decisión de su padre de no declararlo albacea cuando redactó su testamento en 1792 (aunque Edward fue nombrado coheredero principal con su madrastra Mary y sus hermanas Mary y Hannah) señala que William Gayner se había resignado a que su hijo menor siguiera viviendo en el extranjero y había reconocido que Edward no estaba en condiciones de llevar a cabo sus responsabilidades ejecutorias.” Tot seguit, l'historiador britànic, remet a l'estada com a comerciant de Gayner a Roses a partir de 1803, i recull interessants referències documentals que “revelan que, operando con un socio y por medio de representantes, Edward abasteció la flota británica en el Mediterráneo con diversos víveres –legumbres, ganado vacuno y lanar, vino, trigo, forraje y leño– hasta al menos mediados del año 1805”.¹⁶ Recull correspondència que revela un contacte físic entre ambdós el 3 de desembre de 1803 a bord d'un vaixell a les immediacions de Toló. A la carta Nelson mostra que Gayner no havia estat mai a bord de cap vaixell de guerra en mar, una revelació que porta Donaldson a desmentir la llegenda segons la qual Gayner hagués acompanyat Nelson a Menorca el 1799 a bord del *Foudroyant*. Així mateix, s'apunta que Nelson va fer servir Gayner per a l'enviament de correspondència íntima i confidencial, entre la que destaquen algunes missives relatives al seu afer amb lady Hamilton. Donaldson indica que “la evidencia de la actividad comercial de Edward es escasa”, però apunta diverses dades interessants de la seva intensa activitat comercial un cop establert a Menorca. Per al nostre interès retenim l'apunt que diu que “era el principal comprador del vino de las viñas de la comarca de Rosas” en una data tan tardana com el 1834.

Nogensmenys, quaranta anys abans, Gayner havia començat a teixir la seva xarxa comercial a l'entorn del Cap de Creus. Tot seguit, i no sense una certa dosi de satisfacció, aportem llum a un dels interrogants plantejats per Donaldson sobre la figura de Gayner: “¿Dónde estaba y qué hacía en Europa antes de 1803?”.¹⁷

L'historiador britànic considera que es tractava d'un home solitari, modest, generós, benevolent i sol·licit, diligent i escrupulós. Respecte del referit bastó de Nelson, Donaldson posa en dubte la versió de les ofertes rebudes per adquirir-lo a Londres el 1919, però apunta a una venda més tardana,¹⁸ atès que el 1974 un propietari anònim oferí vendre'l al Museu Nacional Marítim de Greenwich, de Londres. Refusada l'oportunitat d'examinar el bastó abans de licitar-lo, el museu no el comprà, i avui “no se sabe dónde está ni a quien pertenece y, por supuesto, queda sin resolver el misterio de cómo el bastón fue a parar a

manos de Edward Gayner»,¹⁹ i Donaldson acaba el seu article amb un lacònic “Con todo, hay que tener en cuenta, por último, que Marcos Jesús Bertrán y Tintoré era periodista de profesión”.

IV- Al Port de la Selva: comerç, agricultura i societat

El 2 de juny de 1791 trobem l'empremta de l'arribada de Gayner al Port de la Selva a través dels protocols notariais, concretament amb quatre escriptures d'arrendament de magatzems del negociant local Joan Torrent.²⁰ Llegim-ne, tot seguit, l'essencial del seu contingut:

per temps empero y espay de sinch anys que comensaran a correr lo die primer de juny del any mil set cents noranta sinch y finiran per semblant die del any mil vuit cents; Arrendo y en arrendament concedesch a Edward Gayner, comerciant de Bristol de Inglaterra, de present y de algun temps a esta part en la dita vila del Port de la Selva de Mar domiciliat (arrendant est segons ha dit ell en nom seu propi, y de particular comissió a ell feta per Ireland & Wright, comerciants de Bristol de Inglaterra, y altres), [...] tot aquell magatzem que de present se encontra sens teulada que es al sobre de altre magatzem de baix dit de la obra nova, que estan units y es a la part de solixent de la mia casa que jo tinch y possehesch sita en la sobredita vila del Port de la Selva de Mar y en la playa vora del mar de la mateixa vila; lo qual arrendament fas ab los pactes baix escrits y següents: Primerament me reservo aquell terrat que está ja assenyalat y dividit entre jo y dit arrendatari del qual ne puga fer a mas liberas voluntats, sens que en manera alguna lo dit arrendatari no puga mourer ni intentar questió alguna per lo us de aquell. Ytem, y finalment, que lo dit arrendatari durant dit arrendament hage de mantenir bé y degudament lo sobredit magatzem sens que per culpa sua puga malvaretarse cosa alguna. Lo qual Arrendament fas [...] per lo preu de dos centas y sinquanta lliuras, a rahó de sinquanta lliuras moneda barcelonesa per quiscun any [...], pagantlas anualment ab una sola paga fahedora per tot lo mes de setembre.²¹

per temps y espay de tres anys y sis mesos, a poca diferencia, que comensaran a correr y contaran aquells, des del dia que se entregará las claus del magatzem més avall expressador, y finiran per lo die primer de juny de mil setcents noranta y sinch. Arrendo y en arrendament concedesch a Edward Gayner, comerciant de Bristol, Inglaterra, de present y de algun temps a esta part en la dita vila del Port de la Selva de Mar domiciliat (arrendant est segons ha dit ell en nom seu propi y de particular comissió feta a ell per Ireland & Wright, comerciants de dit Bristol de Inglaterra y altres), [...] tot aquell magatzem que de present se encontra sens teulada, que es al sobre de altre magatzem de baix dit de la obra nova, que estan units, y a la part de solixent de la mia casa que tinch y possehesch sita en la sobredita vila del Port de la Selva de Mar, y en la playa y vora del mar. Lo qual arrendament fas ab los pactes baix escrits y següents: Primerament ab pacte, que lo dit arrendatari, luego de haverse cobert y posat en deguda forma, aixís com entre nosaltres está convingut, lo sobre explicat magatzem, y haverseli entregat ja las claus de ell puga conduhir las botas, y demás otras cosas que bé y millor li apareixerá. Ytem ab lo present me reservo (com aixís está entre nosaltres convingut)

aquell tros de terrat que está ja assenyalat y dividit del qual men puga valer, jo y los meus, y no en manera alguna lo dit arrendatari ni els seus. Ytem ab lo present me obligo luego me sie dable, acabar y finir y posar en deguda forma aixís y conforme está convingut y pactat entre nosaltres lo dit magatzem, a fi de poderse en ell conduhir lo vi y altres cosas que bé y millor apareixerá al dit arrendatari. Ytem y finalment, que lo dit arrendatari durant dit temps tindrà obligació de donar y pagar per rahó del present arrendament sinquanta lliuras moneda barcelonesa per quiscun any las que pagará en cada un de dits anys per tot lo mes de setembre.²²

per temps y espay de cinch anys que han comensat a córrer lo die primer de juny del any proxim passat mil setcents noranta, y finiran per semblant die de mil setcents noranta y sinch, arrendo a Edward Gayner [... ídem cas anterior] tot aquell magatzem, vulgarment dit lo Magatzem de Baix del Obra Nova, que és unit ab la mia casa que jo tinch y possehesch sito en la dita vila del Port en la playa y vora del mar de dita vila del Port. Lo qual arrendament fas ab los pactes següents: Primerament: per quant lo dalt del dit magatzem no está encara cubert de teulas, com deuria, y en esta suposició en temps de pluhas plourentse en lo dit magatzem de baix, y necessitant com necessita lo dit arrendatari de altre magatzem apte y comodo per conduhir en ell, una partida de vi, que té seu propi; per ço se ha pactat, que fins, y a tant sie lo dit magatzem cubert, apte y proporcionat per conduhir la dita partida de vi, de manera que no puga plourerse en aquell, no puga jo en manera alguna molestar al dit arrendatari per traure y transvelsar lo tal vi que actualment se troba ben condicionat en altre magatzem que jo tinch meu propi, y si fos cas de cubrirse lo dit magatzem dins lo termini de dos o tres mesos, com tinch intent, no per ço vull molestar al dit arrendatari ni als seus en traure lo dit vi de altre magatzem que ara actualment se troba conduhit fins en lo mes de juny del any proximinent. Sí sols vull, y ab lo present me reservo, que si fos cas de necessitar jo en la cullita de rahims proxima vinent del present y corrent any, de puesto per conduhir alguna partida de vi, que en tal cas puga posar una andenada de botas solament, en lo dit magatzem de baix (sobre y ab lo present arrendat), y esto per exprés pacte. Ytem, que sempre y quant, jo o los meus, volguessem cobrir de teulas lo dalt del dit magatzem, puga lo dit arrendatari utilarse y valerse de altre, que actualment vuy se troba lo dit vi condicionat. Ytem, y finalment, que lo dit arrendatari, durant dit temps, tindrà obligació, en mantenir bé y degudament lo dit magatzem, sens que per culpa sua puga fersie y malvaretarse cosa alguna. Lo qual arrendament fas per lo preu de dos centas y sinquanta lliuras moneda barcelonesa, a rahó de sinquanta lliuras de dita moneda per cada any, las quals ab lo present confesso haver hagudas y rebudas del dit arrendatari ja de molt antes de la firma del present acte, de las quals ab lo present en fas, y firmo, apocha de paga, ab pacte firmíssim de ja més en temps algun no demanarlas més.²³

per temps y espay de sinch anys que comensaran a correr lo die primer del mes de juny de mil setcents noranta sinch, y finiran per semblant die de mil vuit cents. Arrendo y en arrendament concedesch a Edward Gayner [...] tot aquell magatzem, vulgarment dit Lo Magatzem de Baix de la Obra Nova, que és unit ab la mia casa que jo tinch y possehesch en la predita vila del Port, y en playa y vora del mar de la mateixa vila [... ídem pactes anteriors]. Lo qual arrendament fas aixís com millor dir y entendre se pot, per lo preu es a saber de dos

centas y sinquanta lliuras moneda barcelonesa, a rahó de sinquanta lliuras de dita moneda per quiscun de dits sinch anys, las que confesso haver hagut y rebut de dit arrendatari, a mas liberas voluntats, ab diner comptant realment, y de fet ja de antes de la otorgació y firma del present acte. Las quals me dono per rebudas, y de ellas ab lo present, ne fas, y firmo, a son favor apocha de paga ab pacte firmíssim de no demanar, ni pretendrer cosa alguna per rahó de dit arrendament. ²⁴

Llegits aquests protocols, no hi ha marge per al dubte, que l'arribada de Gayner al Port de la Selva responia a l'interès per a l'exportació de vi, i amb el lloguer de quatre locals, no cal dir que la seva irrupció fou d'allò més destacada a la població altempordanesa.

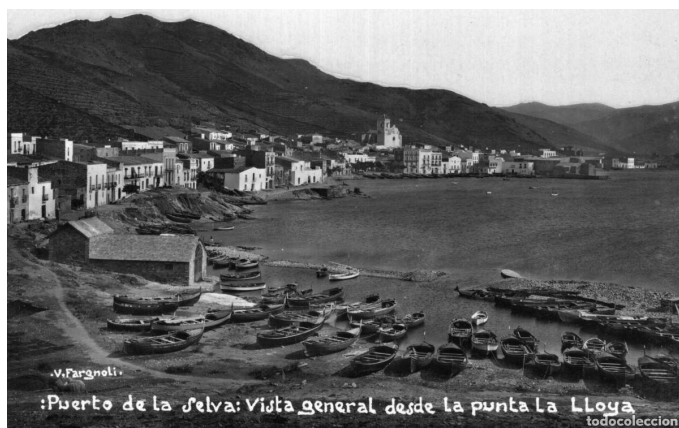
Segons la correspondència estudiada per l'historiador britànic David W. Donaldson, Gayner havia fet estada a Montlluís, a l'Alta Cerdanya, entre el juliol de 1791 i almenys l'abril de 1792. L'estiu d'aquell any el trobem novament operant al Port de la Selva. El 17 de juliol, amb un debitori i en el seu cas venda a carta de gràcia a Jaume Brillas, negociant del Port, a qui va deixar 270 lliures sense interès a retornar l'octubre de 1793, i amb garantia sobre una peça de terra part de vinya plantada i en part boscosa al paratge anomenat los Sapers.²⁵ I el 5 d'agost, amb la compra d'una vessana i mitja de terra d'una peça de terra més gran en part herma i en part de vinya vella plantada a la Llosa o Port de Reig a Sebastià Oriol, treballador del Port,²⁶ pel preu de 140 lliures, i amb la condició que Gayner pagués al monestir de Sant Pere de Rodes els 2 sous de cens anual amb la qual estava gravada la totalitat de la finca d'Oriol. El mateix dia, Gayner també li va comprar el dret de prelació i fadiga d'una peça de terra de tres vessanes a lo Solà de la Llosa del Port de Reig per 15 sous.²⁷

En aquelles dates el desvetllament econòmic de la façana marítima del nucli del Port de la Selva era un fet, i el mateix monestir de Sant Pere de Rodes no en va ser aliè. Fra Antoni Nouvilas, monjo cellerer, va signar l'1 de setembre de 1792 un seguit d'establiments a la façana marítima, als indrets coneguts com la Lloia i Port de Reig. Concretament, una caseta o botiga de pescadors a Port de Reig, de mig cortó de vessana, a favor de Tomàs Oriol, pescador de la localitat, amb un cens anual d'onze sous i tres diners a pagar per la festivitat de la Mare de Déu de setembre (8 de setembre).²⁸ Acte seguit, aquesta propietat va ser venuda pel propi Tomàs Oriol a Edward Gayner al preu de 100 lliures.²⁹ En aquella mateixa data, el monjo cellerer va establir també al mateix Gayner una peça de terra d'una

vessana a Port de Reig, contigua per l'est amb l'anterior adquirida per l'anglès, amb la prestació anual d'un cens d'una lliura, sis sous i tres diners a pagar el mateix 8 de setembre a partir de 1793. Entre els pactes signats destaca:

Y es empero pactat, primerament que lo dit adquisidor y los seus seran tinguts y obligats en haver de donar passatge o camí idoneo y capàs pero dins lo sobreconfrontat pedàs de terra, per anar y tornar del fortí que es al sim del territori dit de la miranda de el Port de Reig y punta dita la Lloya o Llosa, y també per poder anar y tornar de la caseta o magatzem que allí en dit territori se troba construït per lo Magnífic Ajuntament de la referida vila de El Port.

Ytem y finalment será obligació del dit adquisidor lo fer fer, luego de que ell vage fabricant y construhint casa de magatzem, dos mojons de pedra y cals ben reforçats de la alçada almenos de sinch palms, y la gruixària corresponent allí, a la riba del mar, a fi que en cas convinga pugan las embarcacions arribarse y no patir ningun naufragi.³⁰

Vista del Port de la Selva des de la Lloia. Foto Valentí Fargnoli

Aquell final d'estiu, però, les relacions entre el comerciant anglès i el monestir de Sant Pere de Rodas es van veure enterbolides. El 24 de setembre de 1792 fra Carlos de Barre, monjo cambrer, com a procurador que era del capítol de monjos del monestir de Sant Pere de Roda, es va personar acompanyat del notari i testimonis, davant Pere Paris, regidor de la Selva, i de Joan Torrent, àlies Balleu, regidor del Port de la Selva, per notificar-los un memorial en nom de l'esmentat capítol, pel qual es requeria que la collita de raïms es fes a partir d'una data, i no pas abans:³¹

Domingo Mozes, procurador del Venerable Abad y Real Monasterio de San Pedro de Rodas según el poder presentado en otros recursos, atentamente a V.E. expongo: Que con motivo de haverse domiciliado cierto comerciante inglés en la villa del Puerto de la Selva,

y éste por sus fines comprado una crecidísima porción de ubas a los terratenientes de los pueblos y villas de Llançà, La Selva y La Vall, con la expresa condición de haverlas de coger a los principios de este mes, y así seguidamente como le pareciese por convenir al mismo y a su comisión el cogerlas verdes, o a lo menos, que no fuesen del todo sazoadas, hallándose el Monasterio Decimador universal de aquellos términos y villas, y viendo, que con esta innovación, havían de ser considerables e indefectibles los perjuizios que sentiría en la percepción del Diezmo, pasó su Procurador a Instar y logró del Procurador Jurisdiccional de dichos términos, El que publicase como publicó a los veinte y ocho del pasado mes de Agosto un Pregón prohibitivo de que no se vendimiase, ni en otro modo se cogiesen las ubas para hazer vino en propiedad alguna de dichas Poblaciones y sus respectivos términos, hasta el día de San Miguel del corriente mes de Setiembre, baxo pena de diez libras, según parece del documento que se acompaña. Esta providencia que era tan regular como conforme al estilo inconcussamente observado de no vendimiarse en aquellos términos y poblaciones, hasta igual día, y aún en otros inmediatos hasta el quatro de octubre, ha sido mirada con poco respeto por algunos particulares de semejantes Poblaciones, y se vería seguramente burlado aquel Pregón, si la superior justificación de V. E. no se dignase decretar que debe estarse a él como parece lo exige las circunstancias de que con el mismo se arregla, a la práctica hasta ahora observada se evitarán los fraudes y perjuizios que indispensablemente se seguirían al Monasterio Decimador, y aún a los que reciben partes o porciones de ubas, que serían indefectibles, ya por la falta de asistencia de collector, como porque si se dejaban las partes tocantes al Diezmo en las viñas quedarían expuestas al hurto y a perderse; y últimamente de cogerse las ubas antes de tiempo regular que es el mismo que va prefigido en el Pregón, se perjudicaría la causa pública, y al ramo de policía y sanidad, que sabe zelar V. E. pues no puede menos de ser perjudicial a la salud pública, el que se cojan las ubas no sazoadas y antes de tiempo.= En cuya atención suplico rendidamente a V.E. se digne decretar, que los terratenientes de los Pueblos y términos de la Selva, Puerto de la Selva, Llançà y La Vall deben observar lo mandado con el citado Pregón, favor con justicia que espera el Monasterio del justo acreditado proceder de V.E. Barcelona, treze de setiembre de mil setecientos noventa y dos. Domingo Mozes Notario en dicho nombre.= Decreto.= Barcelona, diecisiete de setiembre de mil setecientos noventa y dos= // Obsérvese en las villas de Llançà, La Selva, Puerto de la Selva y demás jurisdicciones del Real Monasterio de San Pedro de Rodas, la costumbre guardada hasta aquí, acerca del tiempo de vendimiarse, y el que se sintiere agraviado use a su derecho en justicia. Así lo resuelvo, s.E. y Real Acuerdo. = Paz = Registrado = Concuera con su original, que se ha devuelto a la parte, por los fines y usos que más le convenga = El qual dicho Memorial, con dicho su Decreto por mí el dicho Notario y Escribano a los denombrados señores Regidores Decano de dichas villas de la Selva, de la del Puerto de la Selva de Mar (como va dicho) intimados y notificados y por mí en presencia de ellos, y de los infraescritos testigos de palabra en palabra leídos, y habiéndoles también a cada uno de ellos entregado copia de dichos memorial y decreto, y tomádola ellos de sus propias manos, al instante respondieron que se lo daban por legítimamente notificados, y seguidamente el dicho Notario y Escribano, que de su notificación levante auto público, como lo executé, que fue hecho en dicha villa de la Selva de Mar, en los día mes y año arriba citados. Siendo presentes por testigos Pedro Feliu Payret, y Eudaldo Feliu Payret, padre e hijo ambos vecinos de la predicha villa de la Selva, para estas cosas llamados y rogados. De todo lo que doy fe. Juan Morales, notario.

Notificación: Y después seguidamente en dicho mes y año Clemente Serradell Nuncio Jurado de la curia ordinaria de la villa de Llançà y su distrito en virtud del juramento por él en el ingreso del dicho su oficio prestado, ha hecho relación a mí el dicho Notario y Escribano de como en el propio día, y a la instancia de dicho Reverendo, Sr. Procurador, havia intimado y notificado, el Memorial y Decreto precedentes, a los Magníficos Benito Fonclara, bayle de dicha villa de Selva de Mar, Francisco Adui bayle de dicha villa del Puerto, Josef Pol también bayle del pueblo de La Vall, y Eduard Gayner comerciante de nación inglés en dicha villa del Puerto, en el día domiciliado, y a cada uno de ellos en particular; Y que por la mayor verificación de dicha notificación, copia de los dichos Memorial y Decreto el dicho Nuncio, havia intimado y notificado, es asaber el dicho Benito Fontclara por su ausencia, a una hija suya, a los dichos Francisco Adi y Eduard Gayner, en sus respectivas propias personas, y al nombrado Josef Pol por ausencia suya, a Francisco Pol su padre. De todas las quales cosas el propio Nuncio, y a la misma Instancia, requirió a mí el dicho Notario y Escribano levantase auto público, como lo executé, que fue fecho en dicha villa de Llançà, en los mismos, y arriba citados día mes y año. Siendo presentes por testigos Baudilio Morales y Clapera, estudiante, y Pedro Illa, bracero, ambos de dicha villa, para estas cosas llamados y rogados. De que doy fe.

Diligencia: Por fin, el antedicho Memorial, a los veinte y siete días de dichos mes y año, junto con su Decreto, fue por mí el dicho e infraescrito Notario y Escribano a la ante dicha instancia, notificado al Magnífico Rafael Tolsanas Regidor en orden primero como tal, llevando vizes de Bayle de dicha villa, por ausencia de éste, por lectura y explicación de los mismos, le hize, quien enterado de todo su literal contenido, y entregado en sus propias manos copia de dichos Memorial y Decreto, respondió que se los daba por legítimamente notificados. Y para que conste, lo pongo por Diligencia. De todo lo que doy fe Juan Morales, notario y escribano.

Més enllà de l'interès per disposar de magatzems per acollir les mercaderies que havia d'exportar, a Gayner també el trobem fent activitat creditícia. El 20 de novembre de 1792 va signar una escriptura de debitori i en son cas venda a carta de gràcia amb Manel Amaliach, àlies Mas,³² treballador de l'immediat veïnat de la Vall de Santa Creu, del mateix municipi, el qual declarà:

confesso deurer y voler pagar a Eduard Gayner [...] y als seus, la quantitat de cent cinquanta lliuras, y son per tantas y son semblants, que ell graciosament y sens interes ni ganancia alguna, me ha dexadas y prestadas, y de ell confesso haver y tenir hagudas y rebudas a mas liberas voluntats [...]. Convinch y prometo al dit Sr. Gayner las ditas cent cinquanta lliuras, restituir y tornar, per tot lo die de Sant Lluch del mes de octubre del any proxim vinent de 1793, aportantlas a mos propis gastos a la sua casa [...] Y si era cas de no restituir y tornar jo, a ell dins lo referit termini, las ditas cent cinquanta lliuras, que en tal cas, y ara per aleshores, y per després de passat lo dit termini, y aleshores per ara, y per paga y satisfacció de aquellas, vench y entrego corporalment, per títol de pura y perfecta venda concedesch al dit Sr. Gayner y als seus y a qui ell voldrà, a carta empero de gracia de redimir mitjantçant, tota aquella pessa de terra de vinya plantada de tinensa de sinch vessanas sito a La Vall, territori Caltrer, que afronta a solixent en honor de Benet Benejam, a mitgdie en honor de Baldiri Pol, a ponent en honor de Joan Pol, y a tremontana en honor de Joan Ventós. La qual venda a carta de gracia, per lo cas de venir a tenir efecte, y ara per a les hores fas y fer

enteno, ab totas las entradas y aixadas, per lo preu de las sobreditas cent sinquanta lliuras [...] Salvat lo dret y domini directe a favor del Yllustre Capítol de Monjos [...] sens prestació alguna de censos.³³

Gayner també actuà de persona interposada en l'adquisició d'altres béns, com un hort de terra d'un cortó de vessana a Los Coxols, per preu de 140 lliures, que li va vendre Joan Pau Ravers, treballador, el 23 de desembre de 1792.³⁴ Tanmateix, ens consta per un altre protocol d'agnició de bona fe del 13 de gener de 1793,³⁵ que Gayner va actuar per compte de Josep Aymar, sabater del Port de la Selva: "la veritat del fet es que aquella la feu y accepti jo per compte y a benefici del referit Joseph Aymar, y no a cos ni benefici meu o dels meus, y que si bé las ditas 140 lliures las pagué jo de mos diners al sobreanomenat Joan Pau Ravers, pero aquellas lo mateix Joseph Aymar las ha tornadas a mi ab diner comptant ja de antes de la present signatura".

Gayner s'anava introduint cada vegada més en la societat i l'economia locals. El 2 de gener de 1793 Pere Paronella Centena, de la vall de Santa Creu, va concedir-li llicència per plantar de vinya una peça de terra de la seva propietat a Caltrer, un paratge muntanyós de difícil accés on s'hi feien, però, collites de raïms de qualitat excepcional. En aquest protocol³⁶ llegim:

Panoràmica de la Vall de Santa Creu. Col·lecció David Moré Aguirre

Jo Pere Paronella, treballador, dono y concedesch llicencia facultat y poder a Eduard Gayner, comerciant de nació ingles en la vila del Port de la Selva ja de alguns anys a esta part domiciliat, perquè per si y per altres qualsevols personas puga a sos propis empero gastos reduir a cultura y plantar de vinya tota aquella pessa de terra boscosa, bé que en part plantada de vinya, que jo tinch y possehesch a Caltrer, que afronta a solixent ab Joan Pol, a mitgdie ab Francisco Pol, a ponent ab Joseph Paronella part, y part ab Pere Paronella, y a tremontana ab Isidro Soler [...] ab los següents pactes y condicions:

Primo: que lo dit Sr. Gayner en esmena y recompensa de las moltas y excessivas quantitats de diner que en la actualitat ja ha invertit y gastat, y en avant invertirá y gastará per reduir enterament a cultura y plantar de vinya la dita pessa de terra, puga per lo espay de vuyt anys, y vuyt enteras cullitas que comensaran a correr en lo die de Sant Miquel de setembre proxim vinent del present y corrent 1793, y en la cullita del mateix any inclusive, y finiran per

lo die de Sant Miquel de 1800 després de feta y recullida la cullita de rahims de est dit any, cullir y aprofitar tots los rahims y demás fruyts en lo dit die ser de tot dit temps resultaran de dita peça de terra, y tant de aquells com de la llenya que de aquella se entrará, ne puga fer com de cosa propia y a sas liberas voluntats.

Ytem que lo dit Sr. Gayner hage de plantar dita pessa de terra ab bona planta com són carenyana y lladoner, a ús, estil y consuetud de bon vinyader, y així mateix en tot dit temps amenar tota la vinya bé y degudament, com es cavant, podant y magencant³⁷ aquella en son degut temps y fent també en ella los morgons³⁸ que sien necessaris.

Ytem será la obligació de dit Sr. Gayner en formar o fer formar a sos propis gastos y despesas, en la part de tremontana de dita pessa de terra, una paret ab las pedras que allí se encontran, y així mateix conservar las travesseras novas, per ell en aquella construhidas, y que en cas de demolirse durant dit temps, part o porció de las travesseras que se encontran fetas en la vinya vella de dita pessa de terra, dega també dit Sr. Gayner, tornarlas a rehedificar y recompondrer també a sos propis gastos.

Ytem que dit Sr. Gayner será obligat en haver de demolir y espatllar a sos propis gastos, las travesseras velles que son en lo bosch de dita pessa de terra, y que las pedras ne resultaran hage de ferne travesseras novas en aquell.

Ytem salvo y preservó a mon favor y als meus, la acció, dret, facultat y llibertat de empeltar o fer empeltar a mos propis gastos los ullastres que se encontran radicats en dita pessa de terra, ab la condició empero que antes de executar dega previamente avisar al dit Sr. Gayner per assistir si voldrá o fer assistir altre en son nom, lloch y puesto mentre durará y se farà la dita empeltada en dita pessa de terra.

Ytem y finalment, luego de haver després de finits y passats los vuyt anys sobre prefigits y fetas també y recullidas per lo dit Sr. Gayner las vuyt cullitas enteras de fruyts, de dita pessa de terra sobreexpressada, ell y los seus de deixar a mon favor y als meus, vacua, libre y a disposició mia la mateixa pessa de terra, quedant ipso facto extingit y finit lo present acte de concessió de llicencia, podent jo y los meus encontinent entrar, treballar y cultivar aquella, y en avant fer de sos fruyts, com de cosa propia y a nostras liberas voluntats.

Efectivament, a Gayner ja no només el trobem interessat en la comercialització del vi, sinó que ja participa de la seva producció. Així mateix, advertim com va anar extenent la seva zona d'influència més enllà del mateix municipi del Port de la Selva. El 9 de gener de 1793 Teresa de Lebrun,³⁹ esposa del noble Josep de Lebrun, tinent coronel dels reials exèrcits de sa majestat, i primer tinent del regiment de Reials Guardes Valones, actuant en nom del marit segons un protocol de procura atorgat el 25 d'octubre de 1770 davant del notari de Barcelona Francisco Comellas, va arrendar⁴⁰ a Gayner dues peces de terra al terme de Colera "por el tiempo y espacio empero de cinco años y cinco enteras cosechas que empezaran a correr en el presente 1793 y fenezerán en 1797, y en las cosechas de ubas y aceytunas de este mismo año". El contracte feia relació a: "Primeramente aquella grande pieza de tierra de vinya plantada con diferentes olivos en ella radicados que mi marido posee sita en las montañas de Colera y territorio vulgarmente nombrado la Coma de Falcó, de quatro años a esta parte plantado de vinya. Otrosí toda aquella otra pieza de tierra también plantada de vinya en Colera, y territorio vulgarmente llamado Pla de les Portas." Advertim, doncs, una diversificació en els interessos agraris de Gayner, que també feu una incursió en el sector oliverar.

El 9 de febrer de 1793 la mateixa Teresa Lebrun, va signar un nou contracte d'arrendament amb Gayner, de diverses propietats del terme de Colera.⁴¹ S'hi establia, igualment, una durada de cinc anys i cinc collites senceres, que en aquesta ocasió, però, "comenzaran a correr en el año 1798, y en las cosechas de frutos de ubas y aceitunas del mismo año, y fenezarán en el año 1802". Les propietats arrendades eren "Primeramente, toda aquella gran piessa de tierra de viña plantada con diferentes olivos en ella radicados, que el dicho Sr. D. Joseph de Lebrun mi marido y principal tiene en la montaña de Colera y territorio de ella vulgarmente nombrado de Coma de Falcó, bajo sus lindes y confines comprehendida, junto con todo aquel terreno de quatro años a esta parte plantado de viña que se halla sito dentro la misma Coma de Falcó. Otrosí aquella otra pieza de tierra sita en Colera y territorio vulgarmente llamado Pla de las Portas." Ens resulten molt interessants els pactes establerts entre ambdues parts:

Primeramente sepa el dicho Gayner, que será de su obligación el haver a sus propias costas, durante el tiempo del presente arrendamiento, de labrar o hacer labrar, cuydar y beneficiar todas las citadas tierras, bien y debidamente a uso y costumbre de buen viñadero, como es cabar, magencar y podar aquellas en cada año en sus debidos tiempos, y hacer también en las mismas y en cada uno de dichos cinco años, cinquenta jornales de mogrones, vulgo morgons, y arrendar y sacar asimismo de las referidas tierras, todos los matorrales, zarzas, hierbas y demás otras cosas que sean a ellas perjudiciales y dañosas, menos que la falta de todo lo referido o parte de ello, no proviniese por motivo o causa de guerra o peste. De modo que tanto las dichas viñas, como las demas otras de la dicha montaña y término de Colera, huviesen también por dicho motivo y causa de quedar y quedassen sin el cultivo debido, pues que en este caso, no se le imputara culpa alguna en dicha falta.

Otrosí salvo y reservo a mi favor, la acción, derecho y facultad de hacer reconocer por sujetos peritos e inteligentes en viñas, siempre que mejor nos parezca, todo el trabajo que se haya hecho en los susodichos terrenos. Y en caso que por culpa o negligencia de los que de orden de dicho arrendatario, las hubiesen trabajado resultase a ellos, algun daño o perjuicio, que en dicho caso avisado que sea previamente de ello el dicho arrendatario, haya y deba en continente emmendarlo. Y en caso de demostrarse moroso en esto, que en este caso a más de haver de quedar como quedará obstricto y obligado al reintegro y emmienda de tal daño y perjuicio, quedará también el arrendamiento extinto y fenecido, así com si hecho y firmado no hubiese sido.

Otrosí sepa que será de su obligación en haver de formar a sus propias costas en los referidos terrenos, y en lo que sea a ellos conveniente, una o más regueras, hasta impender por ellas la cantidad de diez libras.

Otrosí sepa que de los frutos de ubas resultantes de aquel terreno arriba expresado, de quatro años a esta parte plantado de vinya, a más de haver de pagar al dicho mi marido, la tercera parte de ellos, habrá también de corresponder la tasca a la cota en dicho pueblo de Colera acostumbrada, a los dueños y señores de la casa de Ferran de Garriguella.

Otrosí sepa el dicho arrendatario que todos los frutos así de ubas como de azeitunas, que durante el presente arrendamiento resultarán de unos y otros de los terrenos arriba expresados será de su obligación el recogerlos y hacerlos recoger a sus propias costas, y transportarlos en la casa del dicho mi marido del dicho pueblo de Colera, y de todos los referidos frutos entregar a mi marido, de las ubas la tercera parte de ellas, esto es de tres

quintales, cargas o arrobas, una, quedando las restantes dos partes francas, y de las azeitunas la mitad de ellas, de las quales después de recogerlas y conducir las el dicho arrendatario a la casa de mi marido, se pagará el diezmo, y las restantes se repartirán en dos iguales partes, esto es una parte por cada uno llevándose cada uno de los dos, su parte y mitad de ellas.

Otrosí sepa el arrendatario que será de su obligación el haver de satisfacer y pagar de sus propios bienes y dineros, durante el presente arrendamiento, todos los debidos tercios o plastos de real tributo de catastro que el dicho mi marido por razón de los terrenos arriba referidos, sea obligado pagar y contribuir anualmente, empezando a pagar en el primer año del presente arrendamiento que será mil setecientos noventa y ocho, y en el primer plaso o tercio del propio tributo que en el mismo año se pedirá en dicho pueblo, y después sucesivamente. [...] El último plasso que se pedirá en el año quinto del arrendamiento, será libre de pagarlo.

Otrosí sepa que será de su obligación en limpiar y hacer limpiar vulgo escatir a sus propias costas todos los olivos existentes en las susodichas piezas de tierra, en todo lo que sea útil y conveniente a ellos, reservando a mi favor, la facultad de hacer ingerir, vulgo empaltar todos los ingertos, vulgo ullastres, en aquellas radicados, siempre y quando mejor les parezca.

Otrosí sepa dicho arrendatario que será de su obligación el recomponer a sus costas, todas las travesseras que durante el presente arrendamiento se vayan cayendo o demoliendo en los mencionados terrenos, y formar así mismo en ellos, en lo que sea conveniente travesseras de los sarmientos, que de los mismos resulten.

Otrosí, doy y concedo licencia y facultad al dicho arrendatario para que durante el presente arrendamiento, el arrendatario pueda usar y valerse de uno de los quartos de la casa del Manso nombrado Falcó de dicho pueblo de Colera, propio de mi marido, a cuyo efecto se le entregará la llave del dicho cuarto, y también podrá valerse de la cocina de la misma casa para guisar en ella, y de parte de los bajos de aquella.

Otrosí sepa el dicho arrendatario que el cubo de hacer vino, vulgo tina, que mi marido tiene en su casa del dicho pueblo de Colera, en cada uno de los dichos cinco años, y por el día de San Miguel de setiembre, se dejará libre y desembarasada a favor del dicho arrendatario para valerse y usar de ella, así como mejor le convenga.

Otrosí doy y concedo licencia a dicho arrendatario, todos los derechos pertenecientes al dicho mi marido, en razón de Bando General prohibitivo penal, que por todas sus tierras tiene publicado emanado de su Exca. y Real Acuerdo de este Principado, para que en su virtud y de esta cesión, pueda instar y denunciar los apremios contra los contravenientes e incursos en las penas en dicho Bando General conminadas.

Otrosí reservo a mi favor todas las entradas y salidas de todos y cada uno de los terrenos arriba referidos, con facultad de coger y sacar de ellos mediante empero previo aviso que de antemano se dará al dicho arrendatario o a su mayordomo, la porción de ubas que se considere suficiente para el abasto y consumo de dicha su casa y familia, y no otramiente. Asimismo reservo a mi favor la facultad de poder coger y sacar de dichos terrenos en cada uno de los cinco años, dos quintales de ubas aptas y proporcionadas para hacer de ellas pazas [enteneu panses].

Otrosí se deja al arbitrio y libertad del arrendatario el que estando ya, y haver entrado dentro el mes de setiembre de cada uno de dichos cinco años, y no empero antes del dicho mes, pueda vendimiarse y coger todos los frutos de ubas de las viñas de los dichos terrenos; con el bien empero entendido que en caso de recogerlos en su debido tiempo y sazón, y conviniendo mi marido a ello, deba este percibir y cobrar su tercera parte, como le toca y corresponde, y si empero quisiese recogerlos antes de su debido tiempo, y conviniendo

también a ello mi marido, que en este caso haya y deba dicho arrendatario pagarle y contribuirle la dicha su tercera parte de las partes mas solares de dichas viñas, y no adiriendo y consintiendo mi marido el hacerlo antes de su debido tiempo, y este quisiese sin embargo el recogerlos que en este dicho caso deba dejar la dicha tercera parte de ellas al dicho mi marido, perteneciente así en las partes solares como vagas de dichas viñas.

Otrosí, doy en arrendamiento al dicho Gayner, todas aquellas partes y porciones de ubas que en razón de tasca diferentes particulares y tierratenientes de la dicha montaña de Colera, en el día deben contribuir y pagar al dicho mi marido, como y las taschas de los mismos frutos que en adelante y durante el presente arrendamiento de cinco años, se le harán y contribuirán por razón de diferentes porciones de terreno de la misma montaña a favor de dichos tierratenientes en ella, por el dicho mi marido subestablecidas con la annual prestación de dicha tasca de ubas. De los quales dichos particulares y tanto de los nombres y apellidos de ellos, como y del número de cargas, quintales o arrobas que cada uno de aquellos deben contribuir y pagar, se entregará nota puntual al dicho arrendatario, para su noticia y mayor inteligencia, las quales dichas cargas, quintales o arrobas de ubas por los insinuados subenfiteutas, y con arreglo a los autos de subestablecimiento a favor de ellos contenido se le entregarán en la qualidad de buenos y de recibo y se le transportarán también a propias costas de ellos en dicho pueblo de Colera, y en la casa, parte y paraje del mismo pueblo, que les será señalado.

El qual arrendamiento por lo concerniente a los dichos frutos de ubas de taschas, hago en dicho nombre a favor de Gayner, durante el aplazado término y no otramte por precio a razón es a saber de media peseta menos por cada carga de ubas del precio regular y corriente a como se vendrán las cargas de ubas en cada uno de los años, en las respectivas cosechas de ellas, cuya baja de media peseta menos por carga de ubas, se hace al dicho arrendatario con motivo de haverse el voluntariamente ofrecido pagar adelantadas, en dinero de contado, y en el momento y forma que luego se expresarán: Mil libras, las quales en virtud de pacto y convenio entre los dos ad invicem y reciprocamente acordado y convenido, habrá de entregar y pagar en la manera siguiente. En cuanto a 750 libras dentro el término de ocho días contaderos desde el día presente en adelante deberá entregarlas y ponerlas en dinero de contado, real y efectivamente en la ciudad de Barcelona, y en propias manos y poder del dicho Josef de Lebrun, en donde en la actualidad se halla, y en cuanto a las restantes 250 libras, el arrendatario de voluntad mía se retiene en su poder, por ahora se las detendrá y aquellas pagará y entregará siempre que se le avise a la orden y disposición mía o de mi marido, eo bien de la persona o personas que por cualquiera de los dos le será prevenido y mandado. Y en quanto al restante precio del montante de todas las cargas de ubas de tasca, que en cada uno de dichos cinco años se entregarán al dicho arrendatario, y después de extrahidas y defalcadas del propio montante en cada uno de dichos cinco años, 200 libras que se detendrá en su poder, y le serán y servirán en pago y desquite de las susodichas 1.000 libras que de la presente ofrece pagar adelantadas, será de su obligación el haverlo de pagar con un solo pago o plazo hacedero por la cosecha de ubas de cada año de dichos cinco años, después de tener ya recogidas todas las dichas cargas de ubas de tasca, entregandolo también y pagandolo a la orden y disposición mía o del dicho mi marido, o de otra persona por nosotros prevenida.

Advertim, doncs, la importància del contracte d'arrendament signat amb Lebrun, ja que a banda de suposar un import de 1.000 lliures, implicava també el cobrament de la tasca

dels raïms de bona part del terme de Colera i, per tant, la seva incidència sobre diversos petits productors.

Encara en relació amb Colera, trobem una escriptura de concessió de llicència⁴² atorgada el 9 de gener de 1793 per Teresa de Lebrun a Edward Gayner "para que dentro del término de doce años que se han de contar des de el próximo venidero año de mil setecientos noventa y cuatro hasta mil ochocientos cinco, todos inclusive, pueda y deva a sus propias costas reducir a cultivo y plantar de viña con cepas de buena planta toda aquella pieza de tierra boscosa que dicho mi marido posee en Coma de Falcó en Colera".

Edward Gayner
(Colección de Margaret Gayner)

Siluetta d'Edward Gayner.
Col·lecció de Margaret Gayner.
Revista de Menorca, 1998

El 4 de març de 1793 Gayner tanca també una important operació d'arrendament de propietats al Port de la Selva amb Teresa Puignau Molar, muller de Jaume Roig Cairó, treballador del Port.⁴³ El contracte s'establí "per temps y espai empero de quatre anys y quatre enteras collitas que comensaran a córrer en lo die present y finiran luego de fetas y recullidas totas enterament las cullitas de rahims y olivas del any mil setcents noranta sis". Vegem, tot seguit, el detall dels béns arrendats:

Primerament tots los baxos de aquella casa que jo tinch y posehesch situada en la vila del Port, y coneguda com la Casa d'en Puignau, junt ab totas las tinas y totas las botas que se encontran en los dits baxos de la mateixa casa, pues que en quant als dalts de ella los reservo a mon favor y no vull vagian compresos ab lo present arrendament.

Ytem tota aquella pessa de terra de oliveras plantada sito en lo terme de la vila de la Selva, conegut com lo Dijous.

Ytem tota aquella altra pessa de terra també de oliveras plantada sita en lo territori de la sobredita vila del Port, a les Cabrisses.

Ytem tota aquella altra pessa de terra de vinya plantada sita en lo terme del Port, territori la Mora.

Ytem tota aquella altra pessa de terra de vinya y oliveras plantada situada al Port, a los Corralis.

Ytem y finalment tota aquella altra pessa de terra de vinya y oliveras plantada al Port, a los Rotllants.

Entre els pactes establerts, hi havia el de treballar la terra a ús i costum de bon vinyader i que "el dit arrendador y los seus seran obligats en haver de tenir y mantenir netas las socas

de las oliveras, de aquells rebrols que acostuman traurer y aixís las mateixas socas, y será y quedará també a la sua llibertat lo escatir o fer escatir a sos propis gastos y despesas, aquellas oliveras de dits olivars que necessitan de limpiarse y escatirse, y que en lo cas de fero y executaro tota la llenya ne resultará quedará a son favor y a sa libre disposición". El preu del contracte pujava a 930 lliures, a raó de 232 lliures i 10 sous anuals, una quantitat que per aquell exercici la part arrendatària manifestava haver ja rebut.

Novament a Colera, el 21 d'abril de 1793, es signà una escriptura de renúncia de venda de fruits de Josep Soler, negociant de Garriguella, fill i hereu de Jaume Soler, a favor d'Edward Gayner.⁴⁴ El 17 de març de 1791 davant Francisco Nualart, notari de Castelló d'Empúries, el mateix Nualart, havia fet i signat a favor de Jaume Soler una escriptura d'arrendament per 10 anys de tots els fruits de raïms que resultessin de les peces de terra que l'escrivà tenia al terme de Colera. "Y com la dita venda y arrendament de dits fruits no sie a mi útil, antes bé en alguna manera perjudicial y gravosa per los molts viatges que me es precis de fer des del dit lloch de Garriguella a Colera, en lo referit temps de la collita de dits fruits y fabrica de vi, y en esta atenció per part del Sr. Eduard Gayner se me hage proposat de que renunciand y cedint jo a son favor la dita venda y arrendament, els expressats fruits de rahims ell la acceptaria ab aquells mateixos pactes y promesas de com per lo dit Nualart havia estat a mon favor otorgada y convenida, y que al mateix temps me retornaria 400 lliures que jo en virtud de pacte acordat y estipulat ab los dits pactes de venda, per las causas y rahons que mes avall se expressaran tinch de present adelantadas y pagadas".

La cosa no acabava aquí. El 22 d'abril de 1793 Pere Giralt Margarits, escrivent de la vila de Castelló d'Empúries, però nascut a la Selva de Mar, com a curador de la persona i béns del menor Francisco Maria Nualart Ribot, fill del notari de Castelló Francisco Nualart, i de la seva esposa també difunta Maria Tomassa Ribot, va arrendar a Edward Gayner per un termini de deu anys que començarien a córrer el 1793 i acabarien el 1802 «tots los cellers o baxos de aquella casa que lo dit pubill Francisco Maria Nualart y Ribot té y posehesch situada en lo poble de Sant Miquel de Colera, vulgarment dita la casa de Nualart de Castelló, junt ab una estancia de dalt de la mateixa casa».⁴⁵ Aquest contracte establia els següents pactes:

Primo que la entrada de dita casa durant lo temps del present arrendament será y haurá de ser comuna entre lo dit pubill y los de la sua casa y familia [...].

Ytem se dexa a la llibertat y facultat del dit arrendatari de traurer a sos propis gastos las portas dels dits cellers, del paratge ahont se encontran posadas, y fixarlas y clavarlas en altre paratge, y ab ellas tancar los dits cellers, aixís com bé y millor li apareixerá.

Ytem per quant lo dit Eduard Gayner té a son favor renunciat, cedit y concedit la venda y arrendament de fruits de rahims que durant lo termini de nou anys y nou enteras cullitas que comensaran a correr en lo dit y present any, y finiran en lo any de mil vuitcents un, de las pessas de terra que lo dit pubill té y posehex situadas en la montaña de dita Colera, del terme del referit poble de Sant Miquel de Colera, conforme de la dita renuncia y cessió a son favor firmada per Joseph Soler, negociant de Garriguella a favor del qual, y de Jaume Soler, també quondam y negociant del mateix lloch, son pare, foren los dits fruyts de rahims per lo espay

de deu anys comptadors des del proxím passat inclusive en avant venuts y arrendats, consta ab acte public rebut en poder del notari baix escrit lo die present y antes de est acte. Perço se ha pactat que lo dit Gayner a mes dels sobredits nou anys, puga tenir y continuar la dita venda y arrendament de dits fruyts de rahims, per un any y una entera cullita mes, per manera que lo hage de continuar y tenir per lo espay de deu anys, y deu enteras cullitas de rahims per aquell mateix preu y pactes en los dits actes de venda y arrendament estipulats, dels quals ne queda ell plenament cerciorat.

Ytem ab tenor del present, dono en dit nom y concedesch llicencia y facultat bastants al dit Sr. Gayner perquè en cada un dels dits deu anys, luego empero de passats lo die de nostra Senyora del mes de Setembre,⁴⁶ puga collir o fer collir tots los rahims de las mencionadas vinyas, del dit pubill Nualart, ab empero lo expres pacte que en premi de la dita llicencia y facultat hage ell de pagar per quiscuna carrega de rahims, dels que resultaran de ditas vinyas un vint y dos en plata mes del preu regular y corrent tindran las carregas de rahims en lo dit poble de Colera o en la vila de La Selva de Mar, reservant a mon favor en dit nom y del dit curador y principal meu, la acció y dret de elegir y determinar lo preu o preus de las carregas de rahims, ja sie del que tindran y del que vindran, en lo dit poble de Colera, eo bé de la vila de La Selva de Mar.

Ytem per quant ab la venda y arrendament per lo dit quondam Francisco Nualart, a favor dels dits Jaume Soler y Joseph Soler, pare y fill fet y firmat dels sobredits fruyts de rahims consta: que se entregaren a aquells deu parells de samals, y així mateix que a la fi del mateix arrendament, ne haguessen de deixar vint parells, quals en la actualitat no se han encontrat, per tant se ha pactat que lo dit Sr. Gayner, a la fi del present arrendament, hage de deixar en la sobredita casa deu parells de samals bonas.

Ytem y finalment que lo dit Sr. Gayner, durant lo temps del present arrendament, puga usar y valer las ditas samals y demás cosas compresas en lo present arrendament, fins en lo agost després del últim any, que finirá lo present arrendament [...].

Lo preu empero del present arrendament, per los dits deu anys, es de cincentas lliuras, a rahó de cinquanta lliuras per quiscun dels dits anys, las quals cinquanta lliuras ell dit Sr. arrendatari haurá de pagar a mi, ab una sola paga fahedora per tot lo die o festa de Nadal, proxím vinent de mil setcents noranta tres.

Edward Gayner prosseguí l'expansió dels seus negocis al Port de la Selva, amb l'adquisició el 13 de juny de 1793 a Sebastià Oriol, treballador, d'una peça de terra part de vinya plantada i part herma i rocallosa de tres vessanes, situada a la Llosa o Port de Reig, i antigament la Roca de Ferro,⁴⁷ en una afrontació de la qual llegim: "a ponent ab dit comprador que fou part y de pertinencia de dita pessa de terra y per mi a ell venut", el 5 d'agost de 1792 tal com ja hem tingut ocasió de comentar. La venda s'efectuà per 260 lliures que el venedor confessava haver rebut ja del comprador.

L'estiu de 1793, localitzem el 20 d'agost, una carta d'obligació i debitori del ja conegut Joseph de Lebrun a Edward Gayner:⁴⁸

Sepase como yo Josef de Lebrun, teniente coronel de los Reales Exercitos de Su Majestad, [...] en la presente villa de Llançà de casualidad hallado [...] otorgo y confieso dever y querer pagar al Sr. Eduardo Gayner, mil ciento veinte libras moneda de ardites, y son por tantas y semejantes que el dicho Sr. Gayner sin el mas leve interés, antes sí muy

graciosamente, me tiene prestadas, a mas liberas voluntades, ya de antes de la otorgación y firma de la presente escritura, de las quales, me doy por recibidas y entregadas, y de aquellas con thenor del presente, otorgo y firmo a favor del referido Gayner, carta de pago. Así que [...] convengo y prometo al mismo Sr. Gayner y a los suyos las antedichas mil ciento veinte libras, dar pagar y satisfacer con una sola paga hacedera del día presente y abaxo escrito, a dos años proximos venideros, llevándolas todas a mis propias costas dentro de la casa del propio domicilio del Sr. Gayner, con tal que sea aquella dentro del Corregimiento y Obispado de Gerona [...] y para ello renuncio a todo y cualquier derecho y ley [...] a mi favor, como asi mismo al privilegio militar y a la monución y aviso que se concede a los cavalleros y demás otras personas de privilegio militar condecoradas.

L'estada de Gayner al Port de la Selva no és aliena a un període convuls socialment i política. Durant la Guerra Gran, el monestir de Sant Pere de Rodes fou saquejat. El 22 de novembre de 1794 els francesos entraren a Castelló d'Empúries i iniciaren un llarg setge a la plaça militar de Roses, que es perllongà fins el 3 de febrer de 1795. La signatura de la Pau de Basilea el 22 de juliol de 1795, suposà la retirada dels francesos de Roses el 29 de juliol d'aquell any.⁴⁹ L'agost de 1796 es signà el primer Tractat de Sant Ildefons, una aliança ofensiva i defensiva entre Espanya i França en contra d'Anglaterra. Aquest, pensem, és el motiu de la precipitada desaparició de Gayner del Port de la Selva on, ben poc després, el 21 de setembre, va signar una escriptura notarial de donació i cessió de tots els seus béns⁵⁰ a favor d'un pagès-negociant de Cadaqués:

per los molts agradables serveis y beneficis que el infraescrit Miquel Alfaras Vizern Coll, negociant de la vila de Cadaqués del dit mateix bisbat tinch haguts y rebuts y per avant (Deu volent) haver y rebrer espero als quals me miro sobre manera obligat, no en estas costas dolozament induhit, ab forsa ni temor forsat, ni ab error engañat, ni en altre manera vençut, sino ab animo liberal y propòsit firmissim de donar y lo domini de las cosas infraescritas a favor del infraescrit Alfaras. [...] Primerament tots los mobles, trastos y alajas de la casa que jo tinch meus propis, y ab mos propis diners adquirits y guañats, de la major part dels quals, lin tinch ja feta Real y efectiva entrega. Ytem tots los immobles, fincas o propietats que jo fins vui havia adquiridas y compradas en qualsevol part que sien sitas y baix qualsevols noms y designacions compresas. Ytem y finalment tots los deutes, drets y credits que jo tinguia y acreditia contra qualsevols personas. Y així mateix tots y qualsevols arrendaments de casas pessas de terra y altres qualsevols propietats per qualsevols personas fins vui a mon favor fets y consentits, y que no sie encara finit y acabat lo temps en aquells prefigit [...]. Y ab lo pacte empero que ell dit donatari hage de observar y cumplir tots los pactes, condicions y obligacions descritas y continuadas, tant en los actes de venda a mon favor firmadas de las expressadas propietats, com y en los arrendaments de totas las fincas per mi fins vui adquiridas y a mon favor firmats.

Fins poc abans de la signatura d'aquest protocol, Miquel Alfaras Vizern-Coll Batlle,⁵¹ apareix com a pagès, ja que era propietari del mas Alfaras de Sant Baldiri (veïnat del Port de la Selva).⁵² Com a pagès, es va casar al Port de la Selva el 8 d'abril de 1772 amb Margarida Torrent Cervera, de la Selva de Mar, filla de Benet Torrent Català, negociant, i de Rita Cervera Master.⁵³ Com a conseqüència d'aquest moviment mercantil entre Gayner

i Alfaras, la família cadaquesenca es va establir al Port de la Selva, i el cap de casa va deixar enrere la condició de pagès, per esdevenir negociant. Al Port de la Selva, Margarida va morir el 2 de febrer de 1833, i Miquel el 19 de març de 1836.⁵⁴ No el va sobreviure cap fill,⁵⁵ i va ser-ne hereu el net Benet Alfaras Álvarez que en un clar procés d'ascens social es casarà amb una figuerenca d'ascendència noble.⁵⁶

Arran del Tractat de Sant Ildefons de 1796, Espanya va entrar en guerra contra Gran Bretanya; un conflicte, que el 1798 suposà la pèrdua espanyola de l'illa caribenya de Trinidad i la mediterrània de Menorca, i a partir de 1800 l'embargament comercial de la Gran Bretanya contra Espanya, que resultà molt perjudicial per a la hisenda espanyola. La fi d'aquell conflicte arribà amb la signatura de la Pau d'Amiens el 25 de març de 1802 entre Espanya, França, Anglaterra i Holanda, que implicà la restitució de Menorca a Espanya.⁵⁷ És molt probable, que com a resultat d'aquell nou tractat, Gayner veiés una nova oportunitat per retornar a l'Empordà, i s'establís aquest cop a Roses. Amb tot, el 18 de maig de 1803 Gran Bretanya declarà novament les hostilitats contra França. El 1804 Carles IV declarà novament la guerra a Anglaterra i signà un pacte amb França. El 20 d'octubre de 1805 l'esquadra franco-espanyola fou derrotada a la ja al·ludida batalla de Trafalgar. Significativament durant aquell nou conflicte Gayner roman a l'Empordà, tot i que no per massa temps, com ja hem vist.

V- El plet de Reial Audiència

La protecció del territori, i d'aquí la inclusió d'aquest article en aquestes 20es Trobades Culturals Pirinenques, és un dels aspectes que estigué en joc amb l'actuació d'Edward Gayner a finals del s. XVIII al Port de la Selva. El *modus operandi* del quàquer anglès era el d'un home que es regia pels principis del liberalisme econòmic que havia arrelat profundament a la societat britànica, mentre que el nostre país restava ancorat encara en les pràctiques d'Antic Règim. La cohabitació de models d'Antic Règim amb la progressiva introducció de models liberals no restà exempta de topades.⁵⁸ En aquest context, doncs, no és rar trobar al monestir de Sant Pere de Rodes com a defensor de l'*statu quo* establert, enarborant la defensa del territori, enfront d'un agent comercial que pretenia implantar noves regles que venien a alterar l'ordenament vigent. Això és el que està darrera d'un plet de Pere Camps i altres de la Selva de Mar contra l'abat i monestir de Sant Pere de Rodes el 1792.⁵⁹

El monestir de Sant de Pere de Rodes, encimbellat a la serra de Verdera, domina la badia del Port de la Selva al fons. Generalitat de Catalunya. Patrimoni Cultural

El document consta de 77 folis, en el primer dels quals hi trobem la motivació que porta a l'establiment de la causa:

Antonio Pons en nombre y virtud de poderes que de Pedro Camps, Pedro Mallol, y Baudilio Barnet, trabajadores de la villa de La Selva de Mar, y de Rafael Roig y Fraret, y Antonio Lapuja, trabajadores de El Puerto de La Selva de Mar. [...] Que mis principales de esta parte de diez y más años se hallan en la quieta y pacífica posesión de coger las ubas y vendimiar las viñas que respectivamente tienen y posehen en los términos de Llansá, La Selva de Mar, y Puerto de Mar, siempre que bien les parece por estar sazonados los frutos, sin embargo de lo qual el Cabildo de Monges del Real Monasterio de San Pedro de Roda, perturbaba de hecho, habiendo procurado a su instancia que el Procurador Jurisdiccional de dichos términos, D. Antonio Marés, mandasse publicar como en efecto se publicó un Pregón prohibitivo de vendimiar hasta pasado el día veinte y nueve del corriente setiembre, de lo qual habiendo mis principales apelado, y dado de nulidad, parece que se desentendió de ello el Procurador Jurisdiccional, seguramente con el objeto de atropellar a mis principales con el pretexto del Pregón, para lo qual está formando autos a instancia. [...] Pido y suplico que insertadas las productas sean mis principales mantenidos y conservados en la quieta y pacífica posesión seu quasi de coger las ubas, y vendimiar en las tierras de los términos de Llansá, La Selva, y Puerto de Mar, siempre que bien les parezca, sazonados los frutos, mandándose al Venerable Cabildo de Monges del Monasterio, como decimadores de dicho término, y a los demás que convenga que por sí, ni interpuesta persona en manera alguna molesten a mis principales en su posesión seu quasi.

La qüestió nuclear del conflicte era per la data d'inici de la verema, que el monestir considerava que no es podia portar a terme abans del 29 de setembre mentre, contràriament, diversos pagesos esperonats per la política comercial de Gayner, pretenien iniciar-la a l'agost. Això repercutia en el grau de maduresa del raïm en el moment de la collita.

Esteve Camps Diana, causíndic col·legiat de la vila de Castelló d'Empúries, com a procurador de l'il·lustre abat i capítol de monjos del reial monestir de Sant Pere de Rodes, va comparèixer a la causa el 13 de setembre de 1792⁶⁰ aportant el pregó, demanant la incautació del producte, i instant a que calia avisar-lo perquè desistís de la seva actitud "con apremio de cárcel".

En el sumari s'adjunta còpia de l'execució seguida contra Pere Trilla, àlies Regalat, de la vila de la Selva, per contravenir el pregó prohibitiu de veremar abans del 29 de setembre.⁶¹ Consta com Pere Trilla, àlies Regalat, havia contravingut la normativa del monestir, veremant a les seves propietats del paratge de Rubiés els dies 12, 13 i 14 d'agost segons el testimoni de Pere Gibert i Domingo Gibert, pare i fill. Margarida Vilageliu, esposa de Pere Trilla, és la que era a casa –el marit no tornà fins al vespre– en el moment de "poner en práctica la provisión de decreto de execución que antecede". Se'ls convidà a pagar 10 lliures, i si no era així es passaria a inventariar els seus béns. El 19 de setembre en la interlocutòria (auto) d'execució, consta que la muller pagà al comptat les 10 lliures, més altres 24 lliures, 9 sous i 6 diners en concepte de costes.

El 15 de setembre de 1792 el batlle del Port de la Selva havia fet una relació on declarava que "La viña se hallaba ya vindimiada y cogidas las ubas de ella, a excepción de una porción de la misma viña, en la que vio y reparó estaban todavía pendientes las uvas, que se persuadió no las habían recogido para pagar con ellas el Diezmo, Primicia y demás contribuciones que debiese pagar dicha viña", i on afirmava que havia interrogat als traguiners Antoni Esparoner, Antoni Cairó, i Josep Roig, àlies Fraret, i aquests havien jurat haver extret 29 cargues de cavalleria major.

Al sumari trobem còpia de les diligències practicades com a conseqüència de la publicació de pregons prohibitius de veremar abans del 29 de setembre a Llançà, el Port de la Selva, la Selva de Mar i la Vall de Santa Creu.⁶² Tanmateix, el 6 de setembre de 1792 la part demandant havia presentat una petició (*pedimento*) contrària al pregó, que deia:⁶³

Pedro Camps Grau, Baudilio Barnet, y Pedro Mallol, todos de la Selva, y Rafel Fraret y Antonio Lapuja del Puerto de la Selva, compareciendo ante V. M., en la mejor forma dicen (...) Este pregón es nullo (hablando curialmente y con el respeto debido) porque por el interés del diezmero, o por su voluntariedad se exponen los suplicantes a perder las ubas, mayormente si sobre vienen lluvias, lo es más en este año, porque las ubas serían maduras, doze días antes que en los años antecedentes. A los suplicantes les compran las ubas si se cogen antes de san Miguel, y si se cogen después no quieren comprarlas, lo que sería causa de unos perjuicios gravísimos. El dueño diezmero podría vender su porción tocante, al precio corriente, y los suplentes afianzaran el pago de dicho precio. Si quiere el diezmero, los suplentes le dejaran las ubas a ellos tocantes, en las sepas, y pasado san Miguel las cogerán, en el modo que se estila pagar el Diezmo, con tal que los suplentes puedan coger antes de San Miguel las porciones a ellos tocantes. En el caso que no admita el dueño diezmero estos medios amistosos, firman los suplicantes y de dro., a dicho pregón y sus penas, y dan de nullidad del mismo apellando a ulterior cautela por ante quien convenga. Y piden y suplican les sea admitida dicha apellación, nullidad y firma del derecho sobreseiendose al efecto de dicho mandato que es Justicia que imploran en aquel mejor modo que en derecho haya lugar.

El 14 de setembre de 1792 una petició del representant monacal Esteve Camps, manifestava:⁶⁴

La notoria equidad y justicia que entraña el referido pregón por infundarse en la tan antigua como inconcusamente observada consuetud y practica que rige no solamente en el presente País, sí que también en todo el presente Principado, que prescribe el mismo día de San Miguel de setiembre para poder empezarse la vendimia de las ubas, hace más extraña, la solicitud y oposición de dichos adversantes, que solo puede proponerse por un término de cabillosidad, los pretextos con que quieren dichos adversantes dar nullidad a tal pregón, son tan despreciables que ni siquiera se merecen la pena de refutarse. Dizen los dichos adversantes que por la voluntad o interés del diezmero se exponen a perder las ubas [...] Estos particulares que influyen únicamente al interés privado, aún cuando fuesen todos ciertos, según lo pintan dichos adversantes, podrían acaso hacer variar y trastornar la dicha antigua y observada consuetud? decídelo el mas leguceo? No tienen menos interés los dezimadores y la comun de los vezinos en salvar sus frutos que los adversantes, ni perderían

menos que ellos, dado el parecer por un caso fortuito, que no debe presumirse, ni estaría en su mano remediar. El que fuesen maduras las ubas en este año, algunos días antes de San Miguel [...] serían unas circunstancias muy poco atendibles para variar una práctica y consuetud de todos los años, que no solamente tiene fuerza de lei, sí que se mira establecida y comunamente abrazada a beneficio no tanto de los dezimadores, como de la causa pública, que se contempla interesada en procurar por todos medios, la buena qualidad y condición de los vinos de que se haze tanto consumo y se alimenta la especie humana. [...] Por todo ello pido y suplico sea incertada la dicha mía contradicción.

Destaquem aquesta frase que la defensa d'una verema tardana, no correspon tant a la defensa dels interessos dels delmadors, com "de la causa pública, que se contempla interesada en procurar por todos medios, la buena qualidad y condición de los vinos de que se haze tanto consumo y se alimenta la especie humana".

L'altra part, va arribar a comptar amb el suport del plenari de l'Ajuntament del Port de la Selva, que considerava "Este es un modo fácil y sencillo, para que los dueños de viñas no hayan de retardar a vindimiar, y no hayan de exponerse a perder las ubas con lluvias, granizo y otros azares",⁶⁵ i així es va transmetre en una nova petició.

Davant la manifesta negativa a seguir la consuetud, el 17 de setembre de 1792 es va fer un nou pregó, on "a més de las penas imposadas ab semblant pregó se feu el vint i vuit de agost anterior, de deu dies de Presó y Guardias qui guardar se ha, que amor ni gràcia ni haurà",⁶⁶ és a dir, que a banda de la sanció econòmica s'hi afegia l'arrest.

Antoni Pons procurador de Pere Camps i altres va comparèixer davant la justícia a Barcelona el 29 de juliol de 1793, per al·legar el següent en defensa dels interessos dels treballadors als quals representava:⁶⁷

Primeramente digo: Que esta parte de diez y mas años antes de veinte setiembre de mil setecientos noventa y dos, se hallan mis principales en la quieta y pacífica posesión de cosechar las ubas y vendimiar las viñas, que respectivamente tienen y posehen en los terminos de Llansá, Puerto de la Selva, la Selva de Mar, y la Vall de Santa Creu, siempre que bien les parece, quando estan sazonados los frutos y es verdad, publico y notorio.

Otrosí: Que la posesión de coger las ubas referida ha sido con ciencia y paciencia y sin contradicción alguna de los dezimadores de aquellas respectivas tierras y es verdad, publico y notorio.

Otrosí: Que quasi en la mayor parte de los años se ha experimentado, que antes de San Miguel, y aun a mediados de dicho mes, estan sazonadas las ubas de algunas tierras de dichos términos y es verdad, publico y notorio.

Otrosí: Que siempre que bien ha parecido a algun particular de la Selva de Mar, la Vall o Montaña de San Baldiri, ha cogido ubas, vendimiado y hecho vino de las tierras de aquellos términos antes de San Miguel de setiembre y es verdad, publico y notorio.

Otrosí: Que de precisarse a los vezinos y terratenientes de Llansá, Selva de Mar y Puerto de la Selva de Mar a esperar a vendimiar por San Miguel se perderían muchísimas cargas de ubas, principalmente en el caso de sobrevienir lluvias y es verdad, publico y notorio.

Otrosí: Que en algunos años la experiencia ha acreditado daños insinuados en el capítulo anterior y es verdad, publico y notorio.

Otrosí: [...] Como que los años que sobrevienen lluvias, humedades o nieblas a las

immediaciones de San Miguel, la mayor parte de las ubas se pudren y caen los granos consumidos sin poderse aprovechar y es verdad, publico y notorio.

Otrosí: Que hallándose sezonadas las ubas a mediados de setiembre y no vendimiándose hasta el día de San Miguel, si en el intermedio se verifica sequedad y soles continuos se marchitan y secan las ubas sin que se puedan aprovechar en la maior parte y es verdad, publico y notorio.

Otrosí: Que en los términos inmediatos de La Escala, Rosas, Cadaqués y San Miguel y San Quirico de Colera cogen las ubas quasi en todos los años a mediados de setiembre y en muchas otras partes por Santa Thecla y es verdad, publico y notorio.

Otrosí: Que sin embargo que los vecinos de Rosas y Cadaqués u otros terratenientes tengan sus respectivas viñas dentro el término de San Baldiri, quasi en todos los años se verifica, que por San Miguel tienen ya cogidas las ubas y es verdad, publico y notorio.

Otrosí: Que en todos los términos de Selva, Vall i Montaña de San Baldiri, jamás se ha puesto pacto expreso a persona alguna de pagar la Decima, ni el censo de parte de ubas, por San Miguel, como al contrario no puede justificarse y es verdad, publico y notorio.

Otrosí: Que lo que únicamente se ha observado en orden al caso anterior es que Francisco Climent, habitante en Castelló de Empúries, seguramente a fin de no trasladarse a La Selva hasta pasado el día de su santo, impuso por pacto a los subenphiteutas de no querer recibir la parte de sus ubas hasta el día quatro de octubre, sin que por esto, ni en otra manera queden privados dichos emphiteutas de cogerlas o vendimiarlas antes de dicho día como dirán testigos y es verdad, publico y notorio.

Otrosí: Que alguno de los emphiteutas de que se trata en el capítulo anterior, a fin de verificar el pacto que allí se explica y no privarse de la vendimia en tiempo oportuno la efectuan y paractican cuando les parece conveniente aunque sea antes del día quatro de octubre, y a juhicio prudencial dejan sin vendimiar una porción de viña de la qual en dicho día quatro de octubre pagan las partes de frutos estipuladas y es verdad, publico y notorio.

Otrosí: Que no pocas veces se ha verificado que por razón de ser el tiempo bueno y las ubas sin menoscabo, con aptitud para conservarse, ni aun por el primero de noviembre se han cogido, sin que se les haya compelido a ello por los decimadores, como lo dirán testigos y es verdad, publico y notorio.

Otrosí: Que en la villa de Cadaqués se conserva por tradición y común refran de beber vino nuevo por la Virgen de Setiembre patrona de dicha villa, de lo que se desprende que mucho tiempo antes de San Miguel se cogen las ubas y se vendimian en aquel término y es verdad, publico y notorio.

Otrosí: Que de no poder mis principales coger las ubas antes de San Miguel en sus propias viñas [...] se les seguiría unos gravísimos daños y perjuicios y es verdad, publico y notorio.

En contraposició, el 17 d'agost de 1793, Domingo Mozes com a procurador de l'abat del monestir declarava:⁶⁸

Digo: Que ha dado motivo a la presente causa el haverse establecido en la presente villa de El Puerto, cierto comerciante inglés, y haver este en el pasado año de mil setecientos noventa y dos por sus fines comprado a los terratenientes de los pueblos y villas de Llansá, la Selva de Mar y la Vall una crecidísima porción de ubas con la expresa condición de haverlas de coger a los principios del mes de setiembre, y assí seguidamente como le pareciese por

convenir al mismo y a su comission, y cogerlas verdes, o a lo menos que no fuesen del todo sazonadas.

El Monasterio mi Principal preveyendo los pejuhicios que havian de seguirse a la causa pública, y al mismo como a Decimador Universal de aquellos términos pasó a instar y a lograr del Procurador Jurisdiccional el que publicase como mandó publicar con anticipación, y a los veinte y ocho de agosto, un Pregón Prohibitivo, de que no se vendimiase, ni en otro modo se cogiesen las ubas para hacer vino en propiedad alguna hasta el día de San Miguel del siguiente setiembre bajo pena de diez libras según así resulta al fol. 39.

Esta providencia que era tan regular como conforme al estilo inconcusamente observado de no vendimiarse en aquellos términos y poblaciones hasta igual día, y aun en otros inmediatos hasta el quatro de octubre, habiendo sido mirada con poco respeto (sin duda a impulsos de dicho comerciante inglés) por algunos particulares de semejantes poblaciones, obligó al Monasterio, mi principal, a acudir a V. y R. Acuerdo a los trece de setiembre del propasado año exponiendo lo referido, los graves perjuicios, que se seguirían al mismo Monasterio y a la salud pública, sino se observava dicho pregón, y no se conformavan los cosecheros al estilo inconcusamente observado de no vendimiarse o coger ubas para hacer vino hasta el día de San Miguel, veinte y nueve de setiembre y atendiendo V. E. a los graves perjuicios y al ramo de policia y sanidad que sabe zelan con particular vigilancia y que no podía menos de ser perjudicial a la salud pública el que se cogiesen las ubas no sazonadas y antes de tiempo con decreto de diez y siete del propio setiembre del citado año noventa y dos, se dignó mandar se observase en las villas de Llsà, La Selva de Mar, el Puerto de la Selva, y demás jurisdicciones del Monasterio de San Pedro de Rodas mi principal, la costumbre guardada hasta entonces acerca del tiempo de vendimiarse y que el que se sintiese agraviado usase de su derecho, en justicia cuyo decreto de V. E. a los veinte y quatro del propio setiembre de noventa y dos, fue notificado a los Regidores Decanos de las villas de La Selva y de la del Puerto de la Selva, a los bayles de ambas, al del pueblo de La Vall, y a Eduardo Gayner, comerciante de nación inglés, en dicha villa de El Puerto residente, según así resulta del documento que de n° 1⁶⁹ produjo para insertarse. Aunque dichos Ayuntamientos [la Selva i el Port] habían intentado apelar o recurrir de igual Pregón se han separado de este medio, pues habiendo después de dicho Real Decreto de V. E. el comisionado del Monasterio segun resulta del documento n° 2⁷⁰ que produzco para insertarse con decreto al memorial de ellos de veinte y cinco de setiembre del propio año concedido licencia y permiso de los mismos para que pudiesen en aquel año tan solamente vendimiarse y coger las ubas para hacer vino con las prevenciones que continuo se acontecieron de esta misma licencia, y se han hallado muy distantes de mostrarse partes en la presente causa, y si bien Pedro Camps, Pedro Mallol, Baudilio Barnet, Rafael Roig y Fraret, y Antonio Lapuja, y así bien solo cinco todos trabajadores y menos interesados por ser muy pobres, son los únicos que bajo la oculta mano de dicho Eduardo Gayner, comerciante inglés que les dirige, han emprendido su seguimiento intentando el posesorio de coger las ubas siempre que bien les ha parecido por estar sazonados los frutos, con este mismo y con haver en su capítulo 1° señido a ello su figurada posesión es visto que estan muy distantes de poder probar que antes del día de San Miquel de setiembre, y a su arbitrio y no sazonados, hayan podido vendimiarse y coger las ubas para hacer vino.

El Monasterio en calidad de Decimador Universal es el que mas se interesa en que así en común como en particular, no se cojan antes de tiempo las ubas, y que se vendimie anticipadamente, si en alguna porción de terreno o algun año por casualidad se anticipa

el fruto y contempla dichas ubas sezonadas, con esta mira al paso que publicó en el ayuntamiento del pasado año mil setecientos noventa y dos el referido pregón prohibitivo [...] a varios particulares que le pidieron licencia con motivo de hallarse en algunas de sus viñas sezonadas las ubas para hacerlo, se les concedió impartiendo igual licencia esto es a los veinte y dos de setiembre de mil setecientos noventa y tres a Margarita Alfaras Torrent del Puerto, a Pedro Dagas y Pedro Camps de la Selva y a Benito Paronella de La Vall, y en veinte y cuatro de setiembre de mil setecientos noventa y tres a Isidro Climent, alias Pere Miquel, a Joseph Birba, a Juan Fontclara y a Joseph Comas todos vezinos de la villa de la Selva, y a Juan Ventós del pueblo de La Vall según así resulta de los instrumentos que de números 3 y 4⁷¹ produzco para insertarse.

Si estos particulares y la multitud de yndividuos y cosecheros de que se componen los vastos términos [...], no reconociesen que la posesión está a favor del Monasterio en no permitir por punto general que se vendimien y se cojan las ubas para hacer vino hasta el veinte y nueve de setiembre, ni aquellos hubieran pedido licencia al Monasterio para hacerlo antes en sus viñas, cuyas ubas se hallaban sezonadas antes de igual día, ni estos a saber la multitud de tanta gente y cosecheros de que se componen unos términos tan dilatados o por sí o representados por sus respectivos comunes dejarían de hacer parte en la presente causa, pero como el coger verdes dichas ubas, y no sezonadas, sea interés solo de Eduardo Gayner, comerciante inglés, por esto solo los cinco referidos, que son unos trabajadores, y sus estipendiados, son los que a puros influxos del mismo hacen parte en la presente causa, aparentando un posesorio que no existe [...]

[...] Pido y solicito se observe en las villas de Llansá, Puerto de la Selva, la Vall y la Selva de Mar, la costumbre guardada hasta aquí en observancia de esta misma providencia [...] Pido y suplico baxo la pena que fuere de su superior agrado se digne V. E. mandar a los particulares de las demás jurisdicciones del Monasterio mi principal no pasen a vendimiar, ni coger las ubas de sus viñas para hacer vino, hasta el día de San Miguel de setiembre, y que si en algún año en alguna de ellas se anticipase y fuesen sezonadas antes de igual día con contingencia de perderse, acudan al Monasterio, y este comprobado ser cierto les de licencia para cogerlas a este efecto; a cuyo fin sean despachadas las Reales Letras Mandatorias pertinentes. Y respecto de urgir el tiempo con motivo de acercarse igual cosecha y a los perjuicios irreparables que se seguirían al Monasterio y a la salud pública en ocasión que se halla en aquellas cercanías nuestro exercito, sí a impulsos de dicho Eduardo Gayner comerciante inglés se cogian dichas ubas verdes y antes de sezonarse como se intentó en el pasado año, se haga todo con cláusula de "incontinente y de no notificarse hasta después de la ejecución" que así lo insto, y en aquel mejor modo que en derecho haga lugar.

Panoràmica en primer terme del monestir de Sant Pere de Rodès. Generalitat de Catalunya. Patrimoni Cultural

El procurador Pons en una nova compareixença el 15 de novembre de 1793, va presentar una nova petició en la que manifestava que "Todo el fundamento de esta pretensión consiste en presuponer al Monasterio que tiene a su favor la posesión de no permitir por punto general que se vendimie y cojan las ubas para hacer vino hasta el veinte y nueve de setiembre para cuja justificación ha presentado quatro documentos que estan muy distantes de ello».⁷² Tot seguit, el 6 de desembre va personar-se Domingo Mozes, i aquí s'acaba el document.

És una llàstima, però la causa resta inconclusa, no hi ha més folis ni sentència.⁷³ Tanmateix, el seu contingut resulta prou aclaridor de la discussió oberta entorn d'una qüestió *a priori* insubstancial com la data a partir de la qual poder veremar, però que resultava determinant per a l'obtenció d'una determinada qualitat del producte, més enllà del reconeixement al monestir de la seva influència i autoritat respecte el territori més immediat sobre el qual exercia la seva senyoria.

Per a la pràctica de la verema és indispensable avaluar els nivells de sucre i àcids dels raïms. Endarrerir la verema tenia per objectiu augmentar el grau alcohòlic, el que afavoria els vins de cria, i contribuïa a una menor acidesa del raïm. En el cas dels tints, interessa deixar madurar el raïm al màxim, per aconseguir majors concentracions de substàncies polifenòliques (tanins), que són les que aporten el color vermellós i morat dels vins. Per contra, avançar la verema pretenia aconseguir vins més lleugers en alcohol, més afruitats i amb un major contingut aromàtic. Així mateix, a vegades, avançar la collita pot respondre als perills que suposen les adversitats climatològiques. Certament, les pluges podien contribuir a fer disminuir el grau alcohòlic ja obtingut pels raïms; i d'altra banda, amb el raïm ja madur, un augment brusc de l'humitat en una època encara calorosa podria afavorir l'aparició d'un fong (*Botrytis cinerea*) que podria afectar els raïms si no es recullen.

El vi utilitzat per a fer brandy és generalment vi base, un tipus de vi que difereix dels vins que hom gaudeix regularment, en què els raïms utilitzats per a la seva elaboració no maduren tant i presenten un contingut de sucre més baix. Una vegada que es fa el vi, es destil·la en brandy en dues fases. A la primera s'elimina gran part del contingut dels sòlids i l'aigua del vi, i en la segona, el residu de la primera fase es destil·la en brandy.

Pensem, que l'interès de Gayner passava més per l'obtenció d'un raïm destinat a destil·lats (aiguardents de vi) en forma de brandy o cognac, de millor acceptació al mercat anglès que el vi que es produïa i consumia aquí, per a l'elaboració del qual no era necessari allargar la maduració del raïm. D'aquesta diferència d'interessos, derivaria tota la picabaralla. La pretensió de Gayner, desbaratava els tradicionals interessos del monestir de Sant Pere de Rodes avesat a les velles pràctiques d'una economia d'Antic Règim, amb un mercat molt més local, la qual cosa era compartida també, en aquell moment, per la pagesia més benestant. Eren els jornalers i petits propietaris, els qui a l'ombra de l'empenta i portentosa iniciativa del comerciant anglès, es deixaven seduir per les noves perspectives de negoci d'un mercat molt més global, i per això els demandants en el plet de Reial Audiència són petits treballadors amb poca superfície de terra i/o jornalers que podien actuar d'assalariats del comerciant anglès.

Aleshores, com ara, la defensa del territori, sempre tenia interessos contraposats, en funció de la posició de les parts. Vegeu, sinó, en aquest mateix territori empordanès, l'actual i candent polèmica oberta entorn a la instal·lació de parcs eòlics marins al golf de Roses. Mentre uns defensen la preservació del medi, els altres anteposen la implementació de les anomenades energies renovables, com a pretesa solució a la cobejada cursa per al consum de recursos que creiem il·limitats. I així de recurrent és la història, en un perenne conflicte d'interessos.

El Port de la Selva amb el típic moll d'en Balleu al fons, on Edward Gayner va llogar diversos magatzems a Joan Torrent, àlies Balleu el 1791. Vegeu p. 129. Foto Llensa. CRDI

Notes

- 1- Isidre COROMINAS ZARAGOZA (2021), *L'illa del Castellar. La mare, el cor i l'ànima del Port de la Selva*, el Port de la Selva, Ajuntament del Port de la Selva, p. 114-121.
- 2- Justin REAY (2009), «In search of Nelson's Spy: An historical research case study» [«A la recerca de l'espia de Nelson: un estudi de cas d'investigació històrica»], *The Trafalgar Chronicle: yearbook of the 1805 club* [Londres], p. 1-15.
- 3- Santiago MASFERRER (1928), «Una reliquia de Nelson, en Barcelona. El bastón de campaña, favorito del Gran Almirante», *Revista de Menorca* [Maó], núm. IX (setembre), p. 273-282. La publicació, amb notes addicionals de l'historiador menorquí Francesc Hernández Sanz (Maó, 1863-1949), reproduïa un text anterior publicat per l'autor a *El mundo en auto-Revista de oro. Magazine del Hogar* [Barcelona], núm. 27 (novembre 1926), p. 828-831. La publicació d'aquest article el 1928 va tenir ressò a la premsa de l'època, vegeu: *La Voz de Menorca. Diario republicano*, núm. 7.634 (21 novembre 1928), p. 2.
- 4- David W. DONALDSON (1998), «Edward Gayner y la leyenda de Nelson en Menorca», *Revista de Menorca* [Maó], p. 147-172.
- 5- Pablo de LA FUENTE DE PABLO (2005), «El naufragio del HMS Hindostan (1804)», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* [Figueres], núm. 38, p. 159-167. El paper jugat per Gayner (a qui erròniament l'autor esmenta com Gaynor) és recollit a la nota 14, p. 164 i següents. Pablo de la Fuente, escriu a la p. 165: «No cabe duda que Gaynor era el agente de la inteligencia naval en esta área». I «Gaynor era socio de Wright Clayfield & Co., una firma con substanciosos contratos con la Royal Navy. El negocio era el suministro de víveres, en especial vino y limones de excelente calidad. Que el vino catalán consumido por las dotaciones de la Royal Navy era un auténtico mejunje peleón lo atestigua el hecho que, al llegar la guerra con España a finales de 1804, como substitutivo de éste se optó por la compra de vino barato portugués que se hubo de mezclar con brandy napolitano a fin que recordara la solera del bebedizo catalán. Además, otro de los negocios de Gaynor era la reparación de barriles. Aun así, no era el único agente inglés en la costa catalana. Daniel Williams, desde Barcelona, se dedicaba a una actividad parecida».
- 6- Ens ha sobtat no trobar-lo esmentat al llibre de Josep BORRÀS ATIENZA (2023), *El protestantisme a Menorca. Història d'una dissidència*, Maó, Institut Menorquí d'Estudis. És de destacar, com el 1795 el Papa Pius VI crea la diòcesi de Menorca separant-ne l'illa del bisbat de Mallorca, com a instrument més pràctic i eficaç per al manteniment de l'ortodòxia romana front al protestantisme britànic que s'havia anat introduint.
- 7- Aquella estada de Nelson a Maó, entre el 12 i el 18 d'octubre de 1799, fou la única de l'almirall a l'illa (i, de fet, fondejat al port, només desembarcà a terra en dues ocasions), malgrat que «en el folklore de la Menorca britànica la persona del almirante ha llegado a erigirse en figura de suma importancia». David W. DONALDSON (1998), *op. cit.*, p. 149-150. En aquest mateix article s'anota l'existència d'alguna referència bibliogràfica que apuntaria la possibilitat d'altres dues estades, però l'autor li treu versemblança.
- 8- Santiago MASFERRER (1928), *op. cit.*, p. 274.
- 9- Era germà del pintor i il·lustrador Pau Maria Bertran Tintoré (Barcelona, 1868-1909).
- 10- Santiago MASFERRER (1928), *op. cit.*, p. 275-276.
- 11- Santiago MASFERRER (1928), *op. cit.*, p. 277. En una nota a peu de pàgina de Francesc Hernández Sanz llegim: "D. Juan Catalán de Escofet casó en segundas nupcias, el día 16 de febrero de 1840 con doña Práxedes Llambías Roca, hermana de doña Juana Llambías y Roca de Beltrán, hijas ambas de don Juan Llambías Cónsul de España en Bona". Joana Llambías era esposa de Pau Bertran Pastor, oncle avi de Marc Jesús Bertran Tintoré.
- 12- Santiago MASFERRER (1928), *op. cit.*, p. 277. En una nota a peu de pàgina de Francesc Hernández Sanz llegim: "Había nacido en Barcelona el día 31 de Julio de 1796, de don José Catalán y Roquer, Oficial de la Contaduría de Rentas generales del Principado y Reino de Cataluña, y de doña Ana Escofet hija del doctor en medicina don Francisco. Establecido en esta ciudad contrajo matrimonio con doña Rita Motta y Vinent en 24 de febrero de 1823, y en segundas nupcias con la ya citada doña Práxedes Llambías Roca, en 16 de febrero de 1840. Del primer matrimonio no tuvo sucesión y del segundo hubo siete hijos. En 15 de noviembre de 1843 fue nombrado Consul de la República de Méjico. En 1º de junio de 1844 la Reina de España Doña Isabel II le otorgó desde Barcelona el título de Caballero de la Real Orden Americana de Isabel la Católica. Poco tiempo después del fallecimiento de míster Gayner, el señor Catalán salió con su familia de Mahón yendo a fijar su residencia en Barcelona".

- 13- Anna Escofet consta resident a Maó el 1830, al costat del seu fill, una cunyada (Ignàsia Català) i altres familiars, en el mateix domicili que Edward Gayner, al carrer (o costa) d'en Deià, núm. 21. Arxiu Municipal de Maó. Cens de 1830, p. 193.
- 14- David W. DONALDSON (1998), *op. cit.*, p. 155.
- 15- David W. DONALDSON (1998), *op. cit.*, p. 156.
- 16- David W. DONALDSON (1998), *op. cit.*, p. 158.
- 17- David W. DONALDSON (1998), *op. cit.*, p. 164.
- 18- Sabem que Marc Jesús Bertran Tintoré, casat en primeres núpcies el desembre de 1909 amb Valentina Maïffredy i en segones núpcies amb Montserrat Graner Pous, va deixar un únic fill, Eduard Bertran Maïffredy, nascut a Barcelona el 13 d'agost de 1898, i del qual no hem sabut trobar cap rastre més enllà de 1909.
- 19- David W. DONALDSON (1998), *op. cit.*, p. 170.
- 20- Es tracta de Joan Torrent Ripoll (la Selva de Mar, 25/6/1744-el Port de la Selva, 22/7/1811), negociant, conegut amb el sobrenom de Balleu, casat l'11 de novembre de 1765 al Port de la Selva amb Josefa Palmés Marsal, natural de la Selva de Mar, filla del Dr. en medicina Josep Palmés que exercia al Port de la Selva. Era fill de Pere Torrent Marès, barriler del Port, i de Gerònima Ripoll Subiela. Quan es casa consta com a pescador i poc temps després com a negociant. El 6 de desembre de 1777 el monestir de Sant Pere de Roda li va establir, a canvi d'un cens perpetu de sis diners anuals, l'illa del Castellar, on va construir-hi casa, moll, molló d'amarrament i magatzems que, fruit de la seva intensa activitat comercial, ben aviat van esdevenir el centre neuràlgic de l'economia portselvatana. AHG. Notaria de Llançà [Joan Morales]. Llibre 163, f. 498. El popular topònim de moll d'en Balleu, prové d'aquest personatge. Vegeu ISIDRE COROMINAS ZARAGOZA (2021), *L'illa del Castellar. La mare, el cor i l'ànima del Port de la Selva*, el Port de la Selva, Ajuntament del Port de la Selva, p. 69-89. [Foto de p. 152. Moll d'en Balleu]
- 21- AHG. Notaria de Llançà [Narcís Morales]. Llibre 176, f. 409-411v.
- 22- AHG. Notaria de Llançà [Narcís Morales]. Llibre 176, f. 414-416v.
- 23- AHG. Notaria de Llançà [Narcís Morales]. Llibre 176, f. 417-419.
- 24- AHG. Notaria de Llançà [Narcís Morales]. Llibre 176, f. 422-423v.
- 25- AHG. Notaria de Llançà [Joan Morales]. Llibre 177, f. 718-720v.
- 26- AHG. Notaria de Llançà [Joan Morales]. Llibre 177, f. 749-750v.
- 27- AHG. Notaria de Llançà [Joan Morales]. Llibre 177, f. 751-753v.
- 28- AHG. Notaria de Llançà [Joan Morales]. Llibre 177, f. 814-816v.
- 29- AHG. Notaria de Llançà [Joan Morales]. Llibre 177, f. 818-819v.
- 30- AHG. Notaria de Llançà [Joan Morales]. Llibre 177, f. 821-823v.
- 31- AHG. Notaria de Llançà [Joan Morales]. Llibre 177, f. 875-878v.
- 32- Va contreure matrimoni a la Vall de Santa Creu el 18 d'agost de 1765 amb Maria Eugènia Canta Clos, natural de la Vajol. Hi consta com Manel Mas Feliu, fill de Josep Mas [Amaliach Mas], treballador, i de Caterina Feliu [Payret].
- 33- AHG. Notaria de Llançà [Joan Morales]. Llibre 177, f. 1.032-1.034v.
- 34- AHG. Notaria de Llançà [Joan Morales]. Llibre 177, f. 1.090-1.091v.
- 35- AHG. Notaria de Llançà [Joan Morales]. Llibre 178, f. 54-55v.
- 36- AHG. Notaria de Llançà [Joan Morales]. Llibre 178, f. 4-5v.
- 37- *Magencar*: entrecavar superficialment les plantes quan comencen a néixer o quan han estat transplantades (DCVB).
- 38- *Morgó*: redolta d'un cep que es colga en la terra i es fa arrelar abans de tallar-la, per augmentar la producció de la vinya i especialment per substituir un cep mort o arrancat (DCVB).
- 39- Es tracta de Teresa Enríquez, muller de José de Lebrun, militar, un matrimoni del qual van néixer dues filles: Manuela, casada amb José Mazza, morta abans de 1816, i Rita, soltera, difunta entorn de 1817. El 1771 el propietari garriguellenc Isidre Ferran, marit de Caterina Ferrer i Batlle, li establí 1.700 vessanes de terra a Coma Falcó i a la Pineda del terme de Colera en agraïment per les gestions realitzades pel seu ennobliment. Lebrun el 1791 residia a Barcelona, però la família tenia una casa al nucli urbà de Colera on feien llargues estades. D'aquesta família vegeu Arnald PLUJA CANALS (2014), *Colera* (col·lecció Quaderns de la Revista de Girona, núm. 170), Girona, Diputació de Girona, p. 40-41.
- 40- AHG. Notaria de Llançà [Joan Morales]. Llibre 178, f. 31-36v.

- 41- AHG. Notaria de Llança [Joan Morales]. Llibre 178, f. 37-43v.
- 42- AHG. Notaria de Llança [Joan Morales]. Llibre 178, f. 44-45v.
- 43- AHG. Notaria de Llança [Joan Morales]. Llibre 178, f. 265-267v.
- 44- AHG. Notaria de Llança [Joan Morales]. Llibre 178, f. 373-375v.
- 45- AHG. Notaria de Llança [Joan Morales]. Llibre 178, f. 376-378v.
- 46- Noteu com al veí municipi de Colera la data a partir de la qual s'establia la verema era el 8 de setembre.
- 47- AHG. Notaria de Llança [Joan Morales]. Llibre 178, f. 474-475v.
- 48- AHG. Notaria de Llança [Joan Morales]. Llibre 178, f. 543-544.
- 49- Narciso DIAZ ROMAÑACH (1991), *Roses una vila amb història*, Roses, Ajuntament de Roses, p. 97-107.
- 50- AHG. Notarials Llança [Narcís i Joan Morales]. Llibre 181, f. 818-819v.
- 51- Batejat a Cadaqués com Francisco Miquel el 17 de febrer de 1750. Era fill de Francisco Alfaras Vizern-Coll, pagès, i de Reparada Batlle Escofet, ambdós naturals de Cadaqués, i casats en aquesta mateixa parròquia el 14 de gener de 1749. El padrí de baptisme era el doctor en Medicina Miquel Vizern, de Sant Llorenç de la Muga.
- 52- Miquel Alfaras Batlle era propietari del mas Alfaras de la Muntanya de Sant Baldiri, per ser net de Sebastià Alfaras Ymbert, el qual l'havia comprat l'11 de juny de 1740 a Josep Godo Mercader i Gertrudis Godo Mercader, filla seva, esposa de Josep Capmany, per 182 lliures. AHG. Notaria de Llança [Francisco Felip]. Llibre 211, f. 140.
- 53- En aquella mateixa data es van casar el pare d'ella i la mare d'ell, Benet Torrent i Reparada Batlle. Margarida Torrent va ser dotada pel seu pare amb 2.000 lliures. Així es desprèn de l'època de 22 d'abril de 1772 de Miquel Alfaras Vizern Coll, negociant de Cadaqués, a Benet Torrent, sogre seu, de 600 lliures, a compte i disminució d'aquelles 2.000 lliures de les quals el mateix Benet Torrent pel cas de venir a tenir ell fill o fills mascles, feu donació per núpcies a sa filla Margarida Alfaras Torrent en concepte de dot. AHG. Notaria de Llança [Joan Morales]. Llibre 157, f. 175. Així mateix, el 13 de setembre de 1773 trobem una altra època de Miquel Alfaras Vizern Coll, negociant de Cadaqués a Benet Torrent, negociant del Port, sogre seu: «duas centes lliures en disminució de aquelles duas mil lliures de las quals lo mateix sogre meu per lo cas de venir a tenir ell, fills mascles alguns de qualsevol matrimoni, per ell forsan contractador deu volent naixedor, feu donació per causa de nupcias a favor de Margarida Alfaras Torrent, filla sua y muller mia [...] per capitols a 8 de abril de 1772». AHG. Notaria de Llança [Joan Morales]. Llibre 158, f. 377.
- 54- Malgrat que a la partida de defunció consta que tenia 92 anys, en realitat en tenia 86.
- 55- Fills del matrimoni Alfaras-Torrent: Francisca (Cadaqués, 15/2/1773), Gregori (Cadaqués, 11/3/1775-el Port de la Selva, 13/12/1798), Rosa (Cadaqués, 2/6/1776-?, e. 1833 i 1836, casada el 2/1/1797 a Cadaqués amb Miquel Escofet Clapés, doctor en medicina, natural de Cadaqués), Joan (Cadaqués 13/5/1779), els bessons Anna i Pere (Cadaqués, 27/10/1780), els bessons Sebastià i Benet (Cadaqués, 13/12/1783), Francisco (Cadaqués, 16/7/1786-el Port de la Selva, 12/2/1810, casat el 14/6/1807 a Sant Joan de Palamós amb Manuela Álvarez Cervosa, natural de Palamós. La vídua va contreure segones núpcies al Port de la Selva el 4/8/1812 amb Antoni Albert Escofet, comerciant, natural del Port de la Selva), Reparada (Cadaqués, 31/10/1788-2/9/1789), i Eulàlia (Cadaqués, 18/8/1890-el Port de la Selva, 18/4/1805).
- 56- Benet Alfaras Álvarez (el Port de la Selva, 8/12/1809-el Port de la Selva, 21/9/1876 –enterrat al cementiri de Figueres–, hisendat, casat amb Dolors de Aloy de González, de nissaga noble figuerenca. Deixà un fill i tres filles. L'hereu fou Romualdo Alfaras de Aloy (Figueres, 10/5/1844-Figueres, 17/1/1905), hisendat amb vocació d'arqueòleg i col·leccionista, descobridor de diversos jaciments prehistòrics al Port de la Selva i la Selva de Mar, casat amb M. Concepción Castells Montestruch (Montevideo, Uruguai, 7/1/1848-Barcelona, 3/6/1938).
- 57- Menorca havia passat a mans dels britànics amb el Tractat d'Utrecht de 1713, a excepció del període de la Guerra dels Set Anys (1756-1763), quan fou envaïda pels francesos. Espanya en recuperà la sobirania entre 1782 i 1798, quan els anglesos l'ocuparen novament fins la Pau d'Amiens de 1802.
- 58- Vegeu David MORÉ AGUIRRE (2016), «Llança 1797: L'emergència d'un nou ideari després del pas dels francesos», *Annals 2014-2015-IBIX* [Ripoll], p. 199-212.
- 59- ACA. Reial Audiència, Plets civils núm. 12.744. Per un document de l'11 de juliol de 1783 sabem que integraven el capítol conventual Francisco de Guanter i de Pi (abat), Agustí Genover (obrer i prior), Paulí Faras Massanet (paborde de Viladamat), Francisco de Paz i Solà de San Esteban (paborde de Llança), Ramon Maurici Sala i de Sotomayor (infermer), Carlos de Barre (cambrer), Jaume de Guanter (almoïner), Ramon Macelí

(sagristà), Josep Viladecans (hostatger), Ignasi de Desprat (cellerer), Joan Morales Clapera, Josep Seguer, i Antoni Nouvilas.

60- ACA. Reial Audiència, Plets civils núm. 12.744, f. 18.

61- ACA. Reial Audiència, Plets civils núm. 12.744, f. 17. En pàgines posteriors trobem la transcripció del pregó del 28 d'agost de 1792.

62- ACA. Reial Audiència, Plets civils núm. 12.744, f. 29.

63- ACA. Reial Audiència, Plets civils núm. 12.744, f. 31.

64- ACA. Reial Audiència, Plets civils núm. 12.744, f. 32.

65- ACA. Reial Audiència, Plets civils núm. 12.744, f. 38.

66- ACA. Reial Audiència, Plets civils núm. 12.744, f. 42.

67- ACA. Reial Audiència, Plets civils núm. 12.744, f. 50.

68- ACA. Reial Audiència, Plets civils núm. 12.744, f. 55.

69- Fa referència a la interlocutòria (auto) de notificació de memorial, atorgada davant notari el 24/9/1792. AHG. Notaria de Llançà [Joan Morales]. Llibre 177, f. 875-878v. Una còpia del document es troba a ACA. Reial Audiència, Plets civils, núm. 12.744, f. 57-58. En part el trobareu transcrit al principi del capítol IV.

70- Fa referència al memorial dels plens dels ajuntaments del Port de la Selva i la Selva de Mar atorgat davant notari el 24/9/1792. AHG. Notaria de Llançà [Joan Morales]. Llibre 177, f. 861r-862v. Una còpia del document es troba a ACA. Reial Audiència, Plets civils núm. 12.744, f. 59.

71- Fa referència a les llicències de veremar abans de temps a diversos particulars, atorgades davant notari el 22 i el 24/9/1792. AHG. Notaria de Llançà [Joan Morales]. Llibre 177, f. 849r-850r i 850r-850v. Una còpia dels documents es troba a ACA. Reial Audiència, Plets civils núm. 12.744, f. 60-62.

72- ACA. Reial Audiència, Plets civils núm. 12.744, f. 69.

73- El monestir de Sant Pere de Rodes va ser una víctima més d'aquells anys convulsos. El 1791 els monjos van demanar de poder traslladar-se a Vila-sacra, i el 1797 la comunitat abandona Sant Pere de Rodes i el monestir és saquejat, instal·lant-se definitivament a Vila-sacra el 1798. L'abadia s'instal·la a Figueres el 1818, i el 1835 amb la desamortització de Mendizábal es dissol definitivament el cenobi. Pere TORO CERVERA, Arnald PLUJA CANALS, Sònia MASMARTÍ RECASENS, & Isidre COROMINAS ZARAGOZA (2022), *1000 anys de la consagració de Sant Pere de Rodes*, El Port de la Selva, Associació la Pedra d'Amarra, p. 37-38.